

ANIMAL RESTRAINT AND HANDLING FOR VETERINARY PROCEDURES

คู่มือ

การควบคุมและการจับยึดสัตว์ เพื่อการหัตถการทางสัตวแพทย์.

สำหรับนักศึกษาเทคนิคการสัตวแพทย์

รศ.น.สพ.ดร.ชำนาญวิทย์ พรมโคตร
สาขาสัตวศาสตร์ หลักสูตรเทคนิคการสัตวแพทย์

คณะทรัพยากรธรรมชาติ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร

2568

คำนำ

การควบคุมและจับยึดสัตว์ (Animal Restraint and Handling) เป็นทักษะพื้นฐานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพในสาขาเทคนิคการสัตวแพทย์ เนื่องจากเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับความปลอดภัยของทั้งสัตว์ ผู้ปฏิบัติงาน และผู้ร่วมปฏิบัติงาน ตลอดจนส่งผลต่อความแม่นยำของการตรวจวินิจฉัย การเก็บตัวอย่าง และการดำเนินการทางสัตวแพทย์อื่น ๆ

หนังสือเล่มนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสื่อการเรียนรู้สำหรับนักศึกษาสาขาเทคนิคการสัตวแพทย์ คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร โดยเนื้อหาภายในเล่มครอบคลุมตั้งแต่พื้นฐานของพฤติกรรมสัตว์ เทคนิคการควบคุมสัตว์อย่างปลอดภัย และอุปกรณ์ที่ใช้ในการควบคุมสัตว์ชนิดต่าง ๆ ทั้งสัตว์เลี้ยงทั่วไปและสัตว์เศรษฐกิจ

เนื้อหาแบ่งออกเป็น 10 บท ประกอบด้วยบทที่ 1 ว่าด้วยพฤติกรรมพื้นฐานของสัตว์ เช่น พฤติกรรมการหนีหรือสู้ พฤติกรรมแม่สัตว์ที่ปกป้องลูก และแนวทางการปฏิบัติเพื่อลดความเครียดของสัตว์ บทที่ 2-4 ว่าด้วยการควบคุมสุนัข แมว และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็ก เช่น หนู กระต่าย และเฟอร์เร็ต บทที่ 5 ว่าด้วยการควบคุมนก บทที่ 6-10 เป็นการควบคุมสัตว์เศรษฐกิจ เช่น ม้า โค แพะ แกะ และสุกร โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับพฤติกรรม ศักยภาพในการก่อกวนอันตราย เทคนิคการควบคุม อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง และเทคนิคพิเศษอื่น ๆ ที่จำเป็นในแต่ละชนิดสัตว์

ผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาในการศึกษา ทบทวน และเสริมสร้างทักษะวิชาชีพที่จำเป็นในการปฏิบัติงานจริงในอนาคต หากมีข้อเสนอแนะใด ๆ เพื่อพัฒนาเนื้อหาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทางผู้จัดทำยินดีน้อมรับด้วยความขอบคุณ

ชำนาญวิทย์ พรหมโคตร
สาขาเทคนิคการสัตวแพทย์
คณะทรัพยากรธรรมชาติ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
วิทยาเขตสกลนคร

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1 พฤติกรรมพื้นฐานของสัตว์ (Basic Animal Behavior)	1
1. การหนีหรือการสู้ (Flight or Fight)	1
2. แม่สัตว์ที่มีพฤติกรรมปกป้องลูก (Protective Mothers)	1
3. การปฏิบัติแบบไร้ความกลัวและการจัดการที่ลดความเครียด (Fear Free Practice and Low Stress Handling)	1
บทที่ 2 การควบคุมและการจับยึดสุนัข (Restraint and Handling of Dogs)	3
1. พฤติกรรมของสุนัข (Canine Behavior)	3
2. อันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้ (Danger Potential)	3
3. อุปกรณ์ทางกล (Mechanical Devices)	4
4. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)	7
บทที่ 3 การควบคุมและการจับยึดแมว (Restraint and Handling of Cats)	15
1. พฤติกรรมของแมว (Feline Behavior)	15
2. อันตรายที่อาจเกิดขึ้น (Danger Potential)	15
3. อุปกรณ์ช่วยในการควบคุม (Mechanical Devices)	15
4. เทคนิคเบี่ยงเบนความสนใจ (Distraction Techniques)	18
5. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)	18
บทที่ 4 การควบคุมและการจับยึดสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็ก (Restraint and Handling of Small Mammals)	23
1. อันตรายที่อาจเกิดขึ้น (Danger Potential)	23
2. อุปกรณ์ช่วยควบคุม (Mechanical Devices)	23
3. หนูแฮมสเตอร์ หนูไมซ์ เจอร์บิล หนูตะเภา และหนูแรท (Hamsters, Mice, Gerbils, Guinea Pigs, and Rats)	25
4. กระต่าย (Rabbits)	26
5. เฟอเร็ต (Ferrets)	27

สารบัญ (ต่อ...)

หน้า

บทที่ 5 การควบคุมและการจับยึดนก (Restraint and Handling of Birds)	29
1. อุปกรณ์ที่ใช้ช่วยในการจับและควบคุม	29
2. นกขนาดเล็ก (เช่น ฟินช์ คานารี บัดเจอร์การ์)	30
3. นกแก้วขนาดใหญ่	30
บทที่ 6 การควบคุมและการจับยึดม้า (Restraint and Handling of Horses)	33
1. พฤติกรรมของม้า (Equine Behavior)	33
2. ภาษากายของม้า (Body Language)	34
3. อันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้ (Danger Potential)	35
4. อุปกรณ์ทางกล (Mechanical Devices)	35
5. เทคนิคการเบี่ยงเบนความสนใจ (Distraction Techniques)	39
6. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)	40
7. การควบคุมลูกม้า (Restraining Foals)	44
บทที่ 7 การควบคุมและการจับยึดโค (Restraint and Handling of Cattle)	45
1. พฤติกรรมของโค (Bovine Behavior)	45
2. อันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้ (Danger Potential)	45
3. อุปกรณ์ทางกล (Mechanical Devices)	46
4. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)	50
5. การควบคุมลูกโค (Restraint of Calves)	53
บทที่ 8 การควบคุมและการจับยึดแพะ (Restraint and Handling of Goats)	55
1. พฤติกรรมของแพะ (Caprine Behavior)	55
2. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)	55
บทที่ 9 การควบคุมและการจับยึดแกะ (Restraint and Handling of Sheep)	57
1. พฤติกรรมของแกะ (Ovine Behavior)	57
2. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)	57
บทที่ 10 การควบคุมและการจับยึดสุกร (Restraint and Handling of Pigs)	61
1. พฤติกรรมของสุกร (Porcine Behavior)	61
2. อันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้ (Danger Potential)	61
3. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)	61

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ (LEARNING OBJECTIVES)

หลังจากศึกษาบทนี้ ผู้อ่านจะสามารถ:

1. อธิบายหลักการทางจิตวิทยาที่อยู่เบื้องหลังเทคนิคการควบคุมสัตว์ด้วยวิธีทางกายภาพ
2. อธิบายและดำเนินการตามข้อควรระวังด้านความปลอดภัยก่อนและระหว่างการควบคุมทางกายภาพ
3. ควบคุมสุนัข แมว สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็ก นก ม้า โค แพะ แกะ และสุกร สำหรับการทำการหัตถการทั่วไป เช่น การตรวจร่างกาย การพยาบาล และการเก็บตัวอย่าง
4. ยกตัวอย่างพฤติกรรมตอบสนองของสัตว์ต่อการควบคุมทางกายภาพ
5. ระบุและใช้อุปกรณ์การควบคุมได้อย่างถูกต้อง

คำศัพท์สำคัญ (KEY TERMS)

- Catchpole – ไม้จับสัตว์ (มักใช้กับสุนัข)
- Distraction technique – เทคนิคเบี่ยงเบนความสนใจ
- Dorsal recumbency – ท่านอนหงาย
- Flanking – การจับล้มนั่นอนตะแคง (โดยเฉพาะในสัตว์ใหญ่ เช่น โค)
- Gauntlets – ถุงมือหนังหนา (ป้องกันการกัด/ข่วน)
- Hobbles – สายรัดข้อเท้า (ใช้จำกัดการเคลื่อนไหวของขา)
- Hog snare – ห่วงคล้องจมูกสุกร
- Lateral recumbency – ท่านอนตะแคง
- Muzzle – ตะกร้อครอบปาก
- Snubbing – การผูกตรึงสัตว์ให้อยู่นิ่ง
- Squeeze chute – คอกบีบตรึงตัวสัตว์ (มักใช้กับโค)
- Sternal recumbency – ท่านอนหมอบ (อกแนบพื้น)
- Stock – คอกยึดสัตว์ (ใช้ควบคุมให้อยู่นิ่ง)
- Tail jacking – การยกหางเพื่อควบคุมสัตว์
- Twitch – อุปกรณ์หนีบปากหรือจมูกม้าเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจ

ในการอ้างอิงเอกสารประกอบการสอนนี้ ให้อ้างอิงดังนี้

ชำนาญวิทย์ พนมโคตร. (2568). การควบคุมและการจับยึดสัตว์เพื่อการหัตถการทางสัตวแพทย์. คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร.

บทที่ 1

พฤติกรรมพื้นฐานของสัตว์ (Basic Animal Behavior)

เนื้อหา

1. การหนีหรือการสู้ (Flight or Fight)
2. แม่สัตว์ที่มีพฤติกรรมปกป้องลูก (Protective Mothers)
3. การปฏิบัติแบบไร้ความกลัวและการจัดการที่ลดความเครียด (Fear Free Practice and Low Stress Handling)

1. การหนีหรือการสู้ (Flight or Fight)

สัตว์ทุกชนิด รวมถึงมนุษย์ ดำเนินพฤติกรรมตามหลัก "การหนีหรือการสู้" ซึ่งหมายความว่าเมื่อเผชิญกับภัยคุกคาม สัตว์จะพยายามหลบหนี แต่หากไม่สามารถหลบหนีได้ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการควบคุมทางกายภาพหรือการรับรู้ที่ถูกกักขัง สัตว์มักจะหันมาใช้พฤติกรรมการสู้แทน ด้วยเหตุนี้จึงต้องระมัดระวังไม่ให้สัตว์ถูกต้อนจนจนมุมหรือถูกผลักเข้าสู่โหมดการต่อสู้โดยใช้วิธีควบคุมที่โหดร้ายหรือรุนแรงจนเกินไป

2. แม่สัตว์ที่มีพฤติกรรมปกป้องลูก (Protective Mothers)

แม่สัตว์ส่วนใหญ่จะมีพฤติกรรมปกป้องลูกเมื่อต้องเผชิญกับคนแปลกหน้า โดยปฏิกิริยานี้จะเกิดขึ้นตั้งแต่ความกังวลเล็กน้อย ไปจนถึงการโจมตีอย่างเต็มที่ แม่สุกรและแม่โคถือเป็นสัตว์ที่มีความอันตรายมากที่สุด และควรได้รับการจัดการอย่างระมัดระวังเป็นพิเศษเมื่อมีลูกอยู่ข้างกาย แม่สุกรโดยเฉพาะสามารถพุ่งทะลุรั้วหรือประตูได้ หากได้ยินเสียงลูกของมันร้องอยู่ใกล้ๆ มันเองก็จะแสดงความกระวนกระวายและพยายามกลับไปหาลูกทันทีหากลูกถูกพาไปพ้นสายตา ส่วนแม่แกะมักจะไมยอมรับลูกของตน หากไม่ได้มีโอกาสสร้างสายสัมพันธ์ (bonding) กับลูกก่อนที่จะถูกจับหรือจัดการ

3. ปฏิบัติแบบไร้ความกลัวและลดความเครียด (Fear Free Practice and Low Stress Handling)

การพาสัตว์เลี้ยงไปพบสัตวแพทย์เป็นความลำบากและเจ้าของสัตว์เลี้ยงรู้สึกว่าการพาสัตว์ไปพบสัตวแพทย์เป็นสิ่งที่ทำให้สัตว์เครียดมาก และสร้างความยุ่งยากให้กับตนเอง แนวคิด "Fear Free" เป็นการเคลื่อนไหวในวงการสัตวแพทย์ที่มุ่งปรับเปลี่ยนการบริการให้เป็นประสบการณ์ที่ดีทั้งสำหรับเจ้าของและสัตว์เลี้ยง โดยมีการใช้เทคนิคหลากหลายที่สามารถนำไปใช้ได้ทั้งที่บ้านโดยเจ้าของ และในคลินิกโดยทีมสัตวแพทย์ แนวทางที่แนะนำสำหรับเจ้าของสัตว์เลี้ยงใหม่ ได้แก่: ให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการทำให้สัตว์สงบเมื่อ

เตรียมตัวไปพบสัตวแพทย์ ให้แมวได้มีโอกาสคุ้นเคยกับกระเป๋ใส่แมวทุกวัน เพื่อให้รู้สึกสบายและยอมรับเป็นที่พักนอน ทำให้การนั่งรถเป็นประสบการณ์เชิงบวก วางกระเป๋าแมวบนพื้นรถหรือติดเข็มขัดนิรภัย และคลุมด้วยผ้าขนหนูเพื่อลดสิ่งรบกวนทางสายตาระหว่างเดินทาง พิจารณาใช้ฟีโรโมนที่ช่วยให้สงบก่อนการเดินทางหรือไปพบสัตวแพทย์

ข้อแนะนำในวันที่พาสัตว์ไปพบสัตวแพทย์:

งดให้อาหารล่วงหน้า เพื่อให้ขนมที่ใช้เป็นรางวัลโดยทีมสัตวแพทย์ได้ผลดีขึ้น ควรมีพื้นที่รอแยกสำหรับสัตว์แต่ละชนิด ใช้พีชหรือชั้นวางโบรชัวร์สร้างแนวกันสายตาภายในห้องตรวจ วางกระเป๋าแมวไว้บนเก้าอี้หรือชั้นสูง เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกสุนัขหรือสัตว์อื่นเข้ามารบกวน ลดเวลารอในห้องรอให้เหลือน้อยที่สุด ถ้าสัตว์มีอาการกลัวควรพาเข้าห้องตรวจทันที หรือให้อร่อยในรถหรือภายนอกจนกว่าห้องจะว่าง

ภายในห้องตรวจ:

แนะนำให้แยกห้องตรวจสำหรับสัตว์แต่ละชนิด ใช้ฟีโรโมนในห้องเพื่อลดความเครียดของสัตว์ ปล่อยให้สัตว์เข้าหาเจ้าหน้าที่ด้วยตนเอง ยืนหันข้างแทนที่จะยืนเผชิญหน้าตรง ๆ และโยนขนมเล็ก ๆ ล่อให้สัตว์เข้ามาใกล้ ห้ามจ้องหน้าสัตว์จนกว่าสัตว์จะแสดงความเต็มใจที่จะมีปฏิสัมพันธ์ ให้แมวยู่ในกระเป๋าจนกว่าจะยอมออกมาเอง หรือถอดฝาด้านบนของกระเป๋าและใช้ผ้าขนหนูคลุมไว้เพื่อให้รู้สึกปลอดภัยมากขึ้น

เกี่ยวกับการให้ยาระงับประสาท (Sedation):

แม้ว่าการให้ยาจะถูกมองว่าเป็นทางเลือกสุดท้าย แต่ก็ถือเป็นทางเลือกที่ควรพิจารณาเสมอ หากสัตว์แสดงอาการหวาดกลัว สัญญาณทั่วไปของความกลัวในสุนัข ได้แก่ หอบ เดี๋ยวใจ กลืนลำบาก ขมวดคิ้ว และหาว ส่วนแมวที่กลัวมักจะพยายามซ่อนตัว และอาจแสดงอาการกระวนกระวายหรือก้าวร้าว เช่น รุม่านตาขยาย ขนตั้ง และขู่เสียงดัง

เมื่อเตรียมจะควบคุมสัตว์เพื่อทำหัตถการเฉพาะ:

- ควรหาตำแหน่งที่สัตว์รู้สึกสบายแต่ยังสามารถควบคุมได้อย่างปลอดภัย
- หลีกเลี่ยงการบังคับสัตว์ให้อยู่ในท่าที่ไม่ต้องการ
- หากเริ่มแสดงอาการหวาดกลัว ให้หยุดการทำหัตถการและพิจารณาการให้ยาระงับประสาท
- ถ้าไม่สามารถให้ยาระงับได้ และหัตถการไม่เร่งด่วน ควรพิจารณาเลื่อนออกไปเป็นวันอื่น

บรรณานุกรม

Sirois, M. (Ed.). (2017). *Principles and practice of veterinary technology* (4th ed.).

Elsevier.

บทที่ 2

การควบคุมและการจับยึดสุนัข (Restraint and Handling of Dogs)

เนื้อหา

1. พฤติกรรมของสุนัข (Canine Behavior)
2. อันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้ (Danger Potential)
3. อุปกรณ์ทางกล (Mechanical Devices)
4. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)

1. พฤติกรรมของสุนัข (Canine Behavior)

สุนัขมีลักษณะบุคลิกภาพหลากหลาย ซึ่งสามารถสังเกตได้จากภาษากาย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ควรพิจารณาก่อนที่จะพยายามควบคุมพวกมัน สุนัขส่วนใหญ่มีความสุขที่ได้อยู่กับคน และชื่นชอบการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ภาษากายของสุนัขเหล่านี้จะดูเป็นมิตรหรือแสดงความยอมจำนนเล็กน้อย พวกมันจะทักทายด้วยการกระดิกหาง ก้มหัวเล็กน้อยและเอียงศีรษะ และแสดงความรักต่อผู้อื่น สุนัขกลุ่มนี้ไม่ค่อยกัด เว้นแต่จะถูกปฏิบัติอย่างรุนแรงหรือถูกต้อนจนมุม บุคลิกภาพทั่วไปประเภทที่สองคือ **สุนัขที่ประหม่า หรือ หวาดกลัว** หากสุนัขที่หวาดกลัวถูกต้อนจนไม่มีทางหนี มันจะรู้สึกว่าคุณคุกคามและมักจะกัด บุคลิกภาพประเภทสุดท้ายคือ **สุนัขก้าวร้าว** ภาษากายของสุนัขก้าวร้าวคือ ศีรษะจะก้มต่ำระหว่างไหล่ จ้องตรงทางตรง (อาจกระดิกได้) และอาจมีการยั้มส่ายหรือขู่ สุนัขกลุ่มนี้จะไม่พอใจหากมีใครใช้ภาษากายที่ไม่เหมาะสม เช่น การจ้องตาตรง ๆ หรือการเดินเข้าหาโดยตรง

สุนัขที่ก้าวร้าว รวมถึงสุนัขที่หวาดกลัวหรือประหม่า ควรได้รับการจัดการโดยรู้ว่ามีโอกาสกัด และควรพิจารณาการใช้ตะกร้อครอบปากหรือยาระงับประสาทก่อนจะเริ่มปฏิบัติกับสุนัขประเภทนี้

ไม่ว่าสุนัขจะมีบุคลิกแบบใด อย่าหันหน้าเข้าหาสุนัขที่ไม่คุ้นเคย ควรเข้าหาด้วยท่าทางหันลำตัวเฉียง หลีกเลี่ยงการสบตาโดยตรง และยื่นมือออกไปโดยองนิ้วเข้าหาฝ่ามือในท่าหงายขึ้น

บันทึกสำหรับเจ้าหน้าที่ (Technician Note)

ศึกษาภาษากายของสุนัขทุกตัวที่คุณพบ เพื่อให้สามารถระบุบุคลิกภาพได้อย่างรวดเร็ว

2. อันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้ (Danger Potential)

สุนัขมักใช้การหลบหนีเป็นวิธีป้องกันตัวหลัก แต่จะต่อสู้เมื่อถูกต้อนจนไม่มีทางหนี สุนัขมีฟันที่แข็งแรงมาก ใช้สำหรับกัดและฉีก ซึ่งเป็นอาวุธหลักของมัน ไม่ว่าสุนัขจะมีบุคลิกภาพแบบใด หากมันแยกเขี้ยว โข้วฟัน ขู่ หรือขนตั้ง ควรควบคุมบริเวณปากทันทีเพื่อป้องกันการถูกกัด

อีกอาวุธหนึ่งที่พบได้น้อยคือ เล็บเท้าของสุนัข แม้ไม่ทำให้บาดเจ็บรุนแรง แต่สามารถสร้างรอยข่วนที่เจ็บปวด และอาจติดเชื้อได้

3. อุปกรณ์ทางกล(Mechanical Devices)

สายจูง (Leash)

สายจูงเชือกเป็นเครื่องมือมาตรฐานที่ใช้ควบคุมสุนัข มักทำจากไนลอนแบบกลมหรือแบน มีห่วงคล้องที่ปลายด้านหนึ่ง และสามารถปรับเป็นห่วงสั้นได้อีกด้าน ห่วงนี้สามารถเปิดไว้ให้พร้อม และสวมคล้องหัวหรือร่างกายสุนัขเมื่อต้องนำออกจากกรงหรือคอก (ดูรูปที่ 2.1) เมื่อต้องการถอดออก สามารถคลายห่วงและปล่อยให้สุนัขสอดหัวหลุดออกได้อย่างง่ายดาย สายจูงนี้พกพาสะดวก และสามารถใช้กับแมวได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน

รูปที่ 2.1 การใช้สายจูงเชือกเพื่อพาสุนัขออกจากกรง

ถุงมือหนังหนา (Gauntlet)

ถุงมือหนังหนาเป็นถุงมือที่ออกแบบมาเพื่อป้องกันมือและปลายแขน (ดูรูปที่ 2.2) แม้จะทำจากหนังหนา สัตว์อย่างสุนัข แมว หรือแม้แต่คนบางชนิดก็สามารถกัดทะลุถุงมือได้ อย่างไรก็ตาม ถุงมือจะช่วยลดความรุนแรงของการกัดพอสมควร หนึ่งในวิธีใช้คือ **สวมไว้บางส่วนที่มือข้างไม่ถนัด** แล้วยื่นไปด้านหน้าสัตว์เพื่อเบี่ยงเบนความสนใจ โดยสัตว์มักจะกัดที่ปลายนิ้วของถุงมือ ทำให้สามารถใช้มืออีกข้างจับบริเวณคอหรือใส่สายจูงได้ ถ้าต้องควบคุมสัตว์ขณะสวมถุงมือ ควรระวังไม่ใช่แรงมากเกินไป เพราะถุงมือจะลดความรู้สึกสัมผัสและแรงที่ควบคุมได้ เมื่อพาสัตว์ออกจากกรงและวางบนโต๊ะแล้ว อาจให้คนอื่นช่วยจับ หรือใช้มือกอดรอบคอ/ศีรษะสัตว์ จากนั้นถอดถุงมือหรือสลับมือเพื่อถอดได้ หากสัตว์ก้าวร้าวเกินกว่าจะถอดได้ ให้คงสวมถุงมือไว้ และระวังไม่ให้ออกแรงมากจนสัตว์หายใจลำบากหรือเปลี่ยนเป็นสีเขียวคล้ำ

รูปที่ 2.2 ถุงมือหนังหรือถุงมือสำหรับการควบคุมสัตว์

ตะกร้อครอบปาก (Muzzle)

มีตะกร้อครอบปากแบบสำเร็จรูปหลากหลายชนิดในท้องตลาด ซึ่งควรให้เจ้าของฝึกใส่ให้กับสุนัขเองก่อนมาคลินิก หากเป็นสุนัขที่ก้าวร้าวหรือหวาดกลัว นอกจากนี้ยังสามารถทำตะกร้อชั่วคราวจากผ้าก๊อซ ถุงเท้าไนลอน หรือเชือกเส้นยาว (ดูในหัวข้อขั้นตอนการปฏิบัติ และรูปที่ 2.3) เมื่อต้องการถอดตะกร้อแบบผ้าก๊อซ ให้แกะโบว์ออก แล้วดึงปลายสายไปมาเบา ๆ พร้อมดึงไปข้างหน้า บางครั้งสุนัขจะช่วยถอดโดยใช้ขา ระมัดระวังอย่าให้สุนัขกัดขณะถอดตะกร้อ ควรให้คนอื่นออกจากบริเวณ หรือจับหัวให้มั่นคง

หมายเหตุ: ตะกร้อนี้ใช้ได้เฉพาะการทำหัตถการระยะสั้นเท่านั้น เพราะสุนัขจะไม่สามารถหอบได้ และอาจเกิดภาวะร้อนเกินได้หากใส่นาน ควรเตรียมกรรไกรไว้ใกล้ตัวสำหรับตัดตะกร้อในกรณีฉุกเฉิน

ขั้นตอนการปฏิบัติการใส่ที่ครอบปากด้วยผ้าก๊อซมัดปาก

1. ฉีกผ้าก๊อชยาวประมาณ 4 ฟุต
2. ทำห่วงโดยผูกปมแบบ overhand โดยยังไม่ต้องดึงให้แน่น (รูปที่ 2.3 A)
3. ให้สุนัขถูกควบคุมไว้ด้วยการจับหนังบริเวณต้นคอหรือใช้ไม้จับสัตว์
4. ยื่นเยื้องไปทางซ้ายหรือขวาของหัวสุนัข ให้อยู่บนระยะที่มันเอื้อมถึง แล้วสอดห่วงเข้าไปรอบปากสุนัข รูปที่ 2.3 B)
5. ดึงปลายผ้าก๊อชอย่างรวดเร็วเพื่อรัดห่วงให้แน่นรอบปากสุนัข (รูปที่ 2.3 C)
6. นำปลายผ้าก๊อชสอดใต้ปากแล้วผูกปมแบบ overhand ได้คาง (รูปที่ 2.3 D)
7. ขยับเข้าไปใกล้ตัวสุนัข แล้วนำปลายผ้าก๊อชไปผูกไว้ด้านหลังใบหูด้วยปมแบบโบว์ (รูปที่ 2.3 E)

A

B

C

D

E

รูปที่ 2.3 แสดงขั้นตอนการปฏิบัติการมัดปากด้วยผ้าก๊อซ

ไม้จับสัตว์ (Catchpole)

ไม้จับสัตว์มีหลายแบบวางจำหน่ายทั่วไป ใช้สำหรับเคลื่อนย้ายสุนัขที่ก้าวร้าวหรือหวาดกลัวเข้าออกจากกรงหรือคอก ไม้ชนิดนี้มีด้ามแข็งที่ช่วยเว้นระยะระหว่างผู้ควบคุมกับสุนัข และมีด้ามปลดล็อกอัตโนมัติ เพื่อป้องกันการรัดคอจนขาดอากาศหายใจ ห่วงที่ปลายไม้จะสวมรอบคอสุนัขและดึงให้กระชับพอสมควร (ดูรูปที่ 2.4) เพื่อให้สามารถเคลื่อนย้ายสุนัขเข้าออกจากคอกได้อย่างปลอดภัย ระวังอย่ารัดแน่นจนหายใจไม่ออก ขณะเดียวกันต้องกระชับพอที่หัวจะไม่หลุดจากห่วงได้ อีกคนสามารถเข้าไปด้านหลังสุนัขเพื่อให้ยาระงับประสาทหรือฉีดวัคซีนโดยไม่เสี่ยงต่อการถูกกัด

รูปที่ 2.4 การใช้ไม้จับสัตว์กับสุนัข

เสียง (Voice)

สุนัขมักตอบสนองต่อคำสั่งและน้ำเสียง เสียงจึงสามารถใช้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการปลอบโยนหรือสั่งการสัตว์ให้ทำตาม เมื่อต้องการสั่งสัตว์ ให้ใช้น้ำเสียงที่หนักแน่นและมีอำนาจ หลีกเลี่ยงการใช้น้ำเสียงสูงหรือลักษณะตั้งคำถาม เพราะคล้ายกับเสียงที่ใช้เล่นกับลูกสุนัข เช่น เสียงเห่าแหลม ๆ หรือเรียกร้องความสนใจ ตัวอย่างเช่น คำสั่ง “นั่ง” ควรพูดด้วยน้ำเสียงสั่ง ไม่ใช่คำถาม อย่่างไรก็ตาม สัตว์เกือบทุกชนิดมักตอบสนองต่อเสียงปลอบโยน เช่น การพึมพำเบา ๆ หรือเสียง “ฮู” เพื่อเบี่ยงเบนความสนใจ ดังนั้นไม่ต้องกังวลหากเสียงของคุณฟังดูแปลกเมื่อพูดปลอบสัตว์

4. เทคนิคการควบคุมสุนัข (Restraint Techniques)

การนำสุนัขออกจากกรงหรือคอก (Removing Dogs From Cages or Runs)

เนื่องจากสุนัขหลายตัวมักพุ่งออกจากกรงทันทีเมื่อมีโอกาส ควรตรวจสอบให้แน่ใจว่าทางหลบหนีทั้งหมดถูกปิดก่อนเปิดประตูกรง เพื่อป้องกันไม่ให้สุนัขหนีออกไป ควรวางเข้าหรือปลายแขนกันบริเวณช่องเปิดของประตู (ดูรูปที่ 2.5)

บันทึกสำหรับเจ้าหน้าที่

เพื่อป้องกันไม่ให้สุนัขพุ่งออกจากกรง ให้วางเข้าหรือลำตัวของคุณในช่องว่างระหว่างประตูกับกรอบประตู

รูปที่ 2.5 การป้องกันไม่ให้สุนัขพุ่งออกจากกรง

สุนัขที่ไม่ก้าวร้าวและไม่หวาดกลัว (Nonaggressive Nonfearful Dogs)

สุนัขขนาดเล็กสามารถจับตรงบริเวณหนังต้นคอหรือใต้คางอย่างนุ่มนวล และยกขึ้นจากกรงได้โดยใช้มือข้างหนึ่งประคองบริเวณทรวงอกให้แน่นชิดตัว หรือใช้สายจูงคล้องคอแล้ววางสุนัขลงบนพื้น สุนัขขนาดกลางถึงใหญ่ควรใช้สายจูงพาเดินออกจากกรงที่อยู่ระดับพื้น (ดูรูปที่ 2.6) ห้าม ดึงสุนัขออกจากกรงและปล่อยให้กระโดดลงพื้นเอง เพราะส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมสำหรับการกระโดด ซึ่งอาจทำให้ขาหรือข้อต่อรวมถึงคอ ได้รับบาดเจ็บจากแรงกระชาก

รูปที่ 2.6 สอดสายจูงรอบศีรษะสุนัขและปล่อยให้มันก้าวออกจากกรง

สุนัขที่หวาดกลัวและก้าวร้าว (Fearful and Aggressive Dogs)

การนำสุนัขที่หวาดกลัวหรือก้าวร้าวออกจากกรงหรือคอกอย่างปลอดภัย ต้องใช้ทั้งทักษะและความระมัดระวัง (ดูขั้นตอนที่ 21-2) โดยทั่วไป สุนัขที่มีแนวโน้มจะกัดควรได้รับการใส่ตะกร้อ ยาระงับประสาท

หรือทั้งสองอย่างก่อนถูกนำไปใส่กรง หากไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ ให้ดำเนินการด้วยความระมัดระวัง อย่าก้าวเข้าไปในคอกหรืองอเข้าไปในกรง เพราะจะทำให้สุนัขรู้สึกว่าคุณคุกคาม ควรใช้คำพูดที่ปลอดภัยเพื่อกระตุ้นให้สุนัขออกมาอย่างสงบ

อีกทางเลือกหนึ่งสำหรับสุนัขที่อยู่ในคอกหรือกรงระดับพื้นคือ เปิดประตูเพียงเล็กน้อย และยืนหลบหลังประตู ปล่อยให้สุนัขเดินออกมา เมื่อหัวของสุนัขพ้นออกจากประตู ให้รีบคล้องสายจูงรอบหัวแล้วพาออกไป

สุนัขส่วนใหญ่จะสงบลงเมื่อพ้นออกจาก "อาณาเขตของตัวเอง" และยอมเดินตาม แต่ยังคงระวัง เพราะสัตว์เหล่านี้สามารถกลับมามีพฤติกรรมรุนแรงได้โดยไม่คาดคิด หากสุนัขเริ่มโจมตีสายจูงหรือพุ่งเข้าหากรงด้านหน้า ควรใช้ไม้จับสัตว์ ไม่ว่าสุนัขจะมีขนาดเล็ก กลาง หรือใหญ่

การยกสุนัข (Lifting a Dog)

สุนัขขนาดเล็ก: ให้วางพาดบนปลายแขน โดยใช้มืออีกข้างจับศีรษะตรงใต้ขากรรไกรล่าง

สุนัขขนาดกลาง: ใช้แขนข้างหนึ่งโอบรอบลำคอ และอีกข้างโอบบริเวณท้ายลำตัวหรือใต้ช่องท้อง

ทั้งสองขนาด: ควรอุ้มให้แนบชิดตัว จนกว่าจะวางลงที่โต๊ะตรวจหรือในกรง (ดูรูปที่ 2.7)

สุนัขขนาดใหญ่ (มากกว่า 50 ปอนด์): ควรยกโดยใช้สองคน คนหนึ่งโอบคอและทรงอก อีกคนโอบท้องและช่วงท้ายลำตัว ควรนับหรือให้สัญญาณก่อนยกพร้อมกัน สุนัขขนาดใหญ่มักรู้สึกไม่มั่นคงเมื่อต้องอยู่บนโต๊ะ จึงควรทำหัตถการบนพื้นถ้าเป็นไปได้ แต่หากจำเป็นต้องใช้โต๊ะ ควรมีคนช่วยจับอย่างเพียงพอ

รูปที่ 2.7 ยกและประคองสุนัขขนาดกลางถึงขนาดใหญ่

การควบคุมในท่ายืน (Standing Restraint)

ใช้สำหรับการตรวจร่างกาย การบีบต่อกัน การวัดอุณหภูมิทางทวารหนัก และการเก็บตัวอย่างจากช่องคลอด ให้โอบแขนหนึ่งรอบคอหรือปากสุนัข อีกข้างโอบรอบท้อง แล้วดึงขีตตัว หากสุนัขตัวใหญ่อาจต้องให้ผู้อื่นช่วยเช่นเดียวกับการยก การจับอย่างอ่อนโยนและการปลอบโยนด้วยคำพูดมักเพียงพอเพื่อให้สุนัขอยู่กับที่ หากสุนัขเริ่มต้นหรือพยายามกัด ควรเตรียมพร้อมที่จะจับให้แน่นขึ้น

การควบคุมด้วยการใช้มุมห้อง (Crowding)

ใช้สำหรับสุนัขตัวใหญ่ ให้นั่งใกล้มุมห้อง แล้วค่อย ๆ ดันส่วนท้ายให้ชิดมุมเพื่อไม่ให้มันถอยหลังได้ จากนั้นให้คร่อมตัวสุนัข และควบคุมหัวด้วยสองมือโดยจับขากรรไกรล่าง หรือคุกเข่าข้างตัวแล้วใช้แขนโอบรอบคอ พร้อมมืออีกข้างจับขาหน้าให้มัน

ห้าม ทำให้สุนัขรู้สึกว่าคุณถ่วงตัวมัน เพราะอาจทำให้มันกลัวและตอบโต้ได้

ท่านั่งหรือท่าหมอบ (Sitting or Sternal Recumbency)

ท่าหมอบมักใช้บนโต๊ะตรวจ และบางครั้งบนพื้นสำหรับสุนัขตัวใหญ่ (ดูขั้นตอนปฏิบัติ และรูปที่ 2.8) เหมาะสำหรับการเจาะเลือดจากเส้นเลือด cephalic หรือ jugular การฉีดยาเข้าหลอดเลือด การตัดเล็บ ตรวจช่องปาก ตรวจตา หรือเอกซเรย์บางชนิด

ความยากของท่านั่งคือการป้องกันไม่ให้สุนัขใช้ขาหน้าข่วน ให้เปลี่ยนจากการจับส่วนท้าย มาเป็นการจับขาหน้า โดยใช้ท่าเดียวกับตอนเจาะเลือด โดยสอดนิ้วระหว่างขาทั้งสอง ขณะจับบริเวณเหนือข้อมือ (ดูขั้นตอนปฏิบัติและรูปที่ 2.9)

ขั้นตอนปฏิบัติการควบคุมสุนัขในท่านั่ง

1. ขอให้สุนัขนั่งหรือจัดให้อยู่ในท่านั่ง (ดูรูปที่ 2.8)
2. ใช้แขนข้างหนึ่งโอบรอบคอสุนัขหรือจับที่ปาก แล้วใช้แขนอีกข้างโอบบริเวณสะโพกของสุนัข เพื่อป้องกันไม่ให้สุนัขกัดหรือถอยหนี
3. ดึงตัวสุนัขให้ชิดกับลำตัวของคุณเพื่อความมั่นคง และโน้มตัวพิงตัวสุนัขไว้เพื่อกันไม่ให้มันถอยหลัง
4. หากต้องการยกขาหน้าข้างหนึ่งของสุนัขเพื่อเจาะเลือด ให้ย้ายแขนที่โอบสะโพกไปวางข้ามไหล่ และจับขาหน้าด้านตรงข้ามกับลำตัวของคุณ
5. จับขาโดยวางข้อศอกลงในฝ่ามือ แล้วดันขาไปด้านหน้า หากต้องการปิดหลอดเลือด ให้ใช้หัวแม่มือวางบนขาแล้วบีบพร้อมกับหมุนขาออกด้านข้าง วิธีนี้จะช่วยปิดและตรึงหลอดเลือดให้มั่นคง

รูปที่ 2.8 การควบคุมสุนัขในท่านั่ง

ขั้นตอนปฏิบัติการควบคุมตัวสุนัขในท่าหมอบสำหรับการเจาะเลือดที่เส้นเลือดเซฟาสิก (cephalic venipuncture)

1. เพื่อให้สุนัขอยู่ในท่าหมอบ ให้ออกคำสั่งว่า "หมอบ" หรือค่อย ๆ ดึงขาหน้าทั้งสองข้างไปข้างหน้า จนกระทั่งสุนัขวางตัวลงบนกระดูกอก
2. จับที่คอหรือปากของสุนัขตามที่อธิบายไว้ในขั้นตอนปฏิบัติการควบคุมสุนัขในท่านั่ง และใช้มืออีกข้างเพื่อประคองส่วนท้ายของตัวสุนัข หรือยึดขาหน้าข้างหนึ่งเพื่อการเจาะเลือด (ดูรูปที่ 2.9)
3. โน้มตัวคุณลงเล็กน้อยเพื่อลงน้ำหนักบนตัวสุนัข เพื่อป้องกันไม่ให้มันลุกขึ้น
4. เทคนิคนี้ยังสามารถใช้สำหรับการเจาะเลือดที่เส้นเลือดคอ (jugular venipuncture) ได้ด้วย โดยใช้มือข้างหนึ่งเอื้อมข้ามไหล่ไปได้คาง แล้วโอบรอบปากเพื่อยกหัวขึ้นให้เห็นคอชัดเจน
5. มืออีกข้างจับขาหน้าทั้งสองข้าง แล้วยืดออกไปที่ขอบโต๊ะ
6. สอดนิ้วระหว่างขาทั้งสองข้าง แล้วจับรอบบริเวณข้อมือ (carpal area) เพื่อให้จับได้มั่นคงมากขึ้น และโน้มตัวคุณลงบนตัวสุนัขอีกครั้ง
7. ท่านี้อาจทำให้ทั้งคุณและสุนัขรู้สึกไม่สบายตัว ดังนั้นอย่าใช้การควบคุมลักษณะนี้จนกว่าผู้เจาะเลือดจะพร้อมเริ่มขั้นตอน

รูปที่ 2.9 การควบคุมตัวสุนัขในท่าหมอบสำหรับการเจาะเลือดที่เส้นเลือดเซฟาสิก

ท่านอนตะแคง (Lateral Recumbency)

ใช้ได้ทั้งบนโต๊ะตรวจหรือบนพื้น เหมาะสำหรับการใส่สายสวนปัสสาวะ การถ่ายภาพรังสี การตัดไหม การทำ ECG การเจาะเลือดจากเส้นเลือด lateral saphenous และการตัดเล็บ รวมถึงหัตถการอื่น ๆ (ดูขั้นตอนปฏิบัติและรูปที่ 2.10)

ขั้นตอนปฏิบัติการควบคุมสุนัขในท่านอนตะแคง (Lateral Recumbency)

1. วางสุนัขให้นอนตะแคงซ้ายหรือขวา โดยเอื้อมมือข้ามตัวสุนัขไปจับขาที่อยู่ใกล้ตัวคุณ แล้วดึงออกจากใต้ตัวสุนัข
2. จับขาที่อยู่ด้านล่างซึ่งสัมผัสกับโต๊ะ (ขาซ้ายในท่านอนตะแคงซ้าย, ขาขวาในท่านอนตะแคงขวา) แล้วยกขึ้นเล็กน้อย
3. วางข้อมือหรือแขนข้างหนึ่งพาดคอสุนัข และอีกข้างพาดบริเวณสะโพก เพื่อป้องกันไม่ให้สุนัขลุกขึ้น (ดูภาพที่ 1)
4. หากต้องการใช้มือข้างหนึ่งให้วาง ข้างเดียวที่สามารถปล่อยได้คือมือที่จับขาหลัง ให้ยกขาหน้าขึ้นเล็กน้อยเพื่อให้ตัวสุนัขเอียงน้ำหนักไปที่หัวไหล่ จากนั้นจึงปล่อยขาหลังได้ โดยยังคงใช้แขนกดเบา ๆ ที่คอสุนัขไว้
5. หากต้องการจับขาให้มั่นคงยิ่งขึ้น ให้สอดนิ้วระหว่างขาทั้งสอง โดยสอดเหนือข้อมือ (carpal joint) ของขาหน้า และเหนือข้อเท้า (tarsal joint) ของขาหลัง

รูปที่ 2.10 การควบคุมสุนัขในท่านอนตะแคง

ท่านอนหงาย (Dorsal Recumbency)

ใช้สำหรับการถ่ายภาพรังสี การเจาะกระเพาะปัสสาวะ (cystocentesis) และการเจาะเลือดจากเส้น jugular บางครั้งต้องใช้สองคนขึ้นไป ขึ้นอยู่กับความกระสับกระส่ายและขนาดลำตัวของสุนัข ให้เริ่มจากท่านอนตะแคงแล้วลัดให้นอนหงาย หากเป็นสุนัขที่อึดกลักร ควรใช้ราง V หรือหมอนรองโพนเพื่อป้องกันการพลิกตัว ให้เหยียดขาหน้าไปทางศีรษะ และขาหลังไปทางหาง เพื่อให้เห็นทรวงอกและช่องท้องชัดเจน

การมัดตรึง (Snubbing)

ใช้เมื่อต้องให้ยาฉีดเข้ากล้ามเนื้อ (IM) ขณะอยู่คนเดียว หรือเพื่อป้องกันไม่ให้สุนัขก้าวร้าวเข้าใกล้ผู้ควบคุมมากเกินไป วิธีหนึ่งคือ นำปลายสายจูงร้อยผ่านช่องตะแกรงของประตูกรง แล้วดึงให้แน่นจนผู้ควบคุมอยู่คนละด้านกับสุนัข จากนั้นผูกปมแบบปลดเร็ว วิธีนี้ทำให้เจ้าหน้าที่อีกคนสามารถให้วัคซีนหรือฉีดยากับสุนัขได้อย่างปลอดภัย

บรรณานุกรม

Sirois, M. (Ed.). (2017). *Principles and practice of veterinary technology* (4th ed.). Elsevier.

บทที่ 3

การควบคุมและการจับยึดแมว (Restraint and Handling of Cats)

เนื้อหา

1. พฤติกรรมของแมว (Feline Behavior)
2. อันตรายที่อาจเกิดขึ้น (Danger Potential)
3. อุปกรณ์ช่วยในการควบคุม (Mechanical Devices)
4. เทคนิคเบี่ยงเบนความสนใจ (Distraction Techniques)
5. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)

1. พฤติกรรมของแมว (Feline Behavior)

เริ่มต้นด้วยการใช้แรงควบคุมให้น้อยที่สุด และทำหัตถการให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ หลายขั้นตอนสามารถทำได้โดยแทบไม่ต้องจับแน่น แต่ต้องเตรียมพร้อมที่จะเพิ่มแรงยึดหากจำเป็น หากแมวเริ่มขัดขึ้น ให้จับแน่นขึ้นเพื่อความปลอดภัยของทุกคน

หากแมวขัดขึ้นอย่างรุนแรง ควรปล่อยมันก่อน แล้วพิจารณาการใช้ยาระงับประสาทหลังจากที่แมวสงบลง ก่อนปล่อยแมวให้แน่ใจว่าผู้ปฏิบัติงานทราบว่าคุณกำลังจะปล่อย แมวไม่ควรถูกจับอย่างรุนแรงเกินไป หรือด้วยอารมณ์ฉุนเฉียว เพราะจะทำให้ผลตรงกันข้าม ควรเริ่มด้วยการทำความคุ้นเคย เช่น ลูบเบา ๆ พูดยาลดความเครียด หรือเกาะลําบริเวณที่แมวชอบ เพื่อให้แมวรู้สึกผ่อนคลาย

2. อันตรายที่อาจเกิดขึ้น (Danger Potential)

แมวจะพยายามหลบหนีจากหัตถการที่น่ากลัวหรือเจ็บปวด โดยมากจะขู่หรือพาดใส่ด้วยขาหน้า และขู่เสียงฟ่อ หากยังคงเข้าใกล้ต่อไป มันจะใช้ "อาวุธ" เต็มรูปแบบ ทั้งฟันเขี้ยวที่แหลมคม (แม้จะมีขนาดเล็กแต่กัดลึก) และเล็บที่คมมาก แมวสามารถใช้ทั้ง 4 ขาและฟันพร้อมกันได้ ทำให้การควบคุมเป็นเรื่องยากมาก อย่างบังคับแมวจนถึงจุดที่มันรู้สึกว่าคุณ "สู้เพื่อชีวิต"

3. อุปกรณ์ช่วยในการควบคุม (Mechanical Devices)

ผ้าขนหนูหรือผ้าห่ม (Towel and Blanket)

เป็นอุปกรณ์ที่ดียิ่งสำหรับการควบคุมแมว โดยสามารถห่อร่างกายเพื่อควบคุมขาและลำตัว ขาหน้าหรือขาหลังสามารถดึงออกเพื่อใช้ในหัตถการ เช่น

- เจาะเลือดที่เส้นเลือดเซฟาติกหรือเฟโมรัล
- ฉีดยากกล้ามเนื้อ

- ให้ยาทางปากหรือทางตา โดยไม่เสี่ยงถูกข่วน

การคลุมหัวแมวด้วยผ้าก็สามารถช่วยให้แมวสงบลงได้ ขั้นตอนเทคนิค “Burrito” และ เทคนิค “Taco” จะอธิบายเทคนิคการห่อแมวด้วยผ้า เหมาะสำหรับทำหัตถการโดยลำพัง เช่น การให้ยา การเจาะเลือดที่เส้นเลือดต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่แมวจะสงบเมื่อถูกห่อ จึงเป็นวิธีที่ไม่กระทบจิตใจแมวมานัก (ดูรูปที่ 3.2)

ขั้นตอนเทคนิค “Burrito” สำหรับห่อแมวเพื่อการควบคุม

1. วางผ้าขนหนูราบบนโต๊ะ แล้ววางแมลงบนผ้าในตำแหน่งประมาณหนึ่งในสามจากปลายด้านหนึ่งของผ้า
2. ใช้ปลายผ้าด้านสั้นหรือด้านที่อยู่ใกล้ตัวแมว ห่อรอบลำตัวแมวให้แน่นพอดี
3. เมื่อห่อด้านสั้นเรียบร้อยแล้ว ให้รับห่อปลายผ้าด้านยาวรอบตัวแมวต่อไป
4. วิธีนี้จะคลุมทุกส่วนของร่างกายยกเว้นศีรษะ และสามารถดึงขาหน้าหรือขาหลังออกมา หรือจะพลิกแมวให้นอนหงายแล้วยึดศีรษะเพื่อเจาะเลือดจากเส้นเลือดjugularก็ได้ (ดูรูปที่ 3.1)

รูปที่ 3.1 การห่อแมวแบบ “Burrito”

ขั้นตอนเทคนิค “Taco” สำหรับห่อแมวเพื่อการควบคุม

1. คลุมผ้าขนหนูลงบนตัวแมว โดยให้กึ่งกลางของผ้าอยู่ตรงกลางหลังของแมว
2. รับจับขอบผ้าทั้งสองด้านเข้าหากัน แล้ววางแมวให้นอนตะแคง
3. ห่อปลายผ้าทั้งสองข้างรอบตัวแมวให้แน่นพอดี
4. เช่นเดียวกับการห่อแบบ “burrito” เทคนิคนี้จะคลุมขาทั้งหมดไว้ แต่เปิดให้เข้าถึงศีรษะและส่วนท้ายของแมวได้
5. เทคนิคนี้เหมาะอย่างยิ่งสำหรับการพาแมวที่ไม่โอ้ออกจากกรง

รูปที่ 3.2 ตำแหน่งสำหรับการเจาะเลือดจากหลอดเลือดดำjugular

ถุงควบคุมแมว (Feline Restraint Bags)

ทำหน้าที่คล้ายกับผ้าขนหนู (ดูขั้นตอนการควบคุมแมวโดยใช้ถุงใส่แมว) ทำจากผ้าแคนวาสหรือไนลอนหนา มีzipหรือแถบเวลโคร พร้อมช่องเปิดสำหรับแขนขา มีหลายขนาดตามขนาดแมว

ขั้นตอนการควบคุมแมวโดยใช้ถุงใส่แมว

1. ก่อนจะใส่แมวลงในถุง ควรวางถุงให้แผ่ราบและเปิดออกให้กว้าง
2. วางแมวลงตรงกลางถุง แล้วรีบพันสายรัดคอรอบคอแมว ปรับให้กระชับแต่ไม่แน่นจนปิดทางเดินหายใจ
3. ใช้มือวางบนหลังแมวหรือบริเวณไหล่และสะโพก แล้วให้ผู้ช่วยรัดzip โดยระวังอย่าให้ขนหรือผิวหนังติดไปกับzip
4. สามารถดึงขาออกทางช่องzipที่ออกแบบไว้สำหรับการฉีดยาหรือการเจาะเลือด (ดูรูปที่ 3.3)

รูปที่ 3.3 แมวอยู่ในถุงควบคุมแมว (feline restraint bag)

ข้อควรระวัง:

- ห้ามปล่อยแมวไว้บนโต๊ะในถุง เพราะอาจพลิกตัวตกโต๊ะได้
- เวลาเอาแมวออก ให้ค่อย ๆ เปิดซิปลงและคลายสายรัดคอ แมวส่วนใหญ่จะเดินออกมาเอง แต่ถ้าแมวยังอารมณ์เสีย ควรเตรียมมือให้พร้อมถอยกลับเร็ว
- แมวที่อารมณ์เสียมากอาจใส่ถุงได้ยาก โดยเฉพาะเมื่อทำคนเดียว ในกรณีนี้การใช้ผ้าขนหนูอาจง่ายและปลอดภัยกว่า

ที่ครอบปาก (Muzzle)

มีขายทั่วไป ส่วนใหญ่จะปิดตาแมวและเว้นช่องหายใจขนาดเล็ก ซึ่งอาจทำให้แมวรู้สึกอึดอัดมากขึ้น หากจำเป็นต้องใช้ครอบปาก ควรพิจารณาการใช้ระยะจับประสาทแทน

ถุงมือหนังหนา (Gauntlet)

ควิธีใช้ในหัวข้อของสุนัข ใช้หลักการเดียวกัน เพียงแต่จะมีโอกาสได้ใช้กับแมวบ่อยกว่าสุนัข

4. เทคนิคเบี่ยงเบนความสนใจ (Distraction Techniques)

การตบหรือลูหัวแมวแรงแต่สุภาพ เพื่อเบี่ยงเบนความสนใจจากหัตถการ (Caveman Pats)

การตบหรือลูหัวแมวแบบแรงแต่นุ่มนวล สามารถทำได้เร็วหรือช้า ขึ้นอยู่กับแมว จุดประสงค์คือให้แมวสนใจกับสัมผัสแทนที่จะจดจ่อกับหัตถการ ควรเปลี่ยนจังหวะและแรงในการตบเพื่อให้แมวสับสน (บางคนใช้วิธีเคาะจมูกแมว แต่ไม่แนะนำ เพราะอาจทำให้แมวกัดได้)

พ่นลมหรือเป่าลมใส่หน้า (Puffs of Air)

เป่าลมหรือพ่นลมเบา ๆ ไปที่หน้าแมว เพื่อเบี่ยงเบนความสนใจ ควรเปลี่ยนจังหวะและความแรงเพื่อให้ได้ผลดีขึ้น

5. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)

การนำออกจากกระบะหรือกล่องพกพา (Removal From a Carrier)

ให้แน่ใจว่าทางหลบหนีทั้งหมดถูกปิดไว้ก่อนเริ่มควบคุมตัวแมว แมวส่วนใหญ่จะไม่ยอมเดินออกจากกล่องตามคำสั่ง ดังนั้นควรเปิดประตูกล่องทันทีเมื่อพาเจ้าของเข้าห้องตรวจ ขณะพูดคุยกับเจ้าของ แมวอาจเดินออกมาเองเพราะอยากรู้อยากเห็น

หากไม่ออกมา ให้ประณามอารมณ์แมวก่อน หากแมวเป็นมิตร ให้เอื้อมมือเข้าไป จับหนังบริเวณต้นคอเบา ๆ แล้วดึงออกมาจนสามารถสอดมืออีกข้างไปรองใต้ลำตัว แมวส่วนใหญ่จะไม่ขัดขืน แต่อย่าลืมนิยามให้เจ้าของเข้าใจ เพราะบางคนอาจเข้าใจผิดว่าคุณทำร้ายแมว การจับหนังคอเป็นพฤติกรรมตามธรรมชาติของแม่แมว แต่ ห้ามยกแมวโตโดยจับแค่หนังคอเพียงอย่างเดียว

หากแมวไม่ยอมออก ให้ยกด้านท้ายของกล่องขึ้นเล็กน้อยเพื่อให้แมวไถลออกมา อย่ายกสูงจนแมวตกจากกล่อง หากยังไม่สำเร็จ สามารถแยกชิ้นส่วนของกล่องได้ง่าย ซึ่งปลอดภัยกว่าการเอื้อมเข้าไปในอาณาเขตของแมวแล้วพยายามจับ

การนำออกจากกรง (Removal From a Cage)

หากแมวเป็นมิตร ให้เอื้อมมือเข้าไปทางด้านบนไหล่ จับขาหน้า แล้วยกออกจากกรงโดยให้ลำตัวแนบกับตัวคุณ ใช้ข้อศอกกดลำตัวแมวไว้เบา ๆ เพื่อควบคุมขาหลัง แล้วใช้มืออีกข้างประคองใต้คางหรือโอบรอบคอ ถ้าแมวมีอาการก้าวร้าว ให้ลองหลายวิธี เช่น

- คลุมด้วยผ้าขนหนูหรือผ้าห่มผืนใหญ่แล้วตักแมวออกจากกรง วิธีนี้ใช้ได้ผล เพราะเมื่อแมวออกจาก “อาณาเขต” แล้ว มักจะสงบลง
- ควรสวม **ถุงมือหนังหนา (gauntlet)** ขณะเอาแมวออก
- อาจใช้เชือกจูงคล้องตัวแมว (มักคล้องบริเวณอก) แล้วดึงตัวออกมาด้านหน้ากรง จากนั้นใช้มือที่สวมถุงมือจับขาหลังแล้วพาแมวไปยังโต๊ะตรวจ

หากแมวเครียดมาก มีอุปกรณ์หลายชนิดที่ใช้ตักหรือล็อกตัวแมวไว้กับพื้นกรงหรือภายในอุปกรณ์เฉพาะ เพื่อให้สามารถให้ยาระงับประสาทได้

สามารถให้ ยาคีตามีน (ketamine) โดยหยดเข้าตา หรือปาก (ถ้าแมวขู่ฟอ) ยาจะดูดซึมผ่านเยื่อเมือกและออกฤทธิ์เร็ว

ท่านั่งหรือท่าหมอบ (Sitting or Sternal Recumbency)

ท่านี้เหมาะสำหรับการตรวจร่างกายทั่วไป การให้ยาทางปาก/ตา และการเจาะเลือดจากเส้นเลือดเซฟาสิกหรือjugular ให้แมวนั่ง แล้ววางมือหนึ่งไว้หน้าหน้าอก อีกมือประคองด้านหลัง พุดปอบและลูบเบา ๆ ขณะตรวจ หากต้องตรวจหัวหรือทำหัตถการที่ลึกขึ้น ให้ใช้มือหนึ่งโอบรอบคอโดยจับที่ขากรรไกรล่าง (ดูรูปที่ 3.4) อีกมือเอื้อมไปจับขาหน้า แล้วดึงตัวแมวให้แนบกับลำตัว หากจำเป็น ให้โน้มตัวเล็กน้อยเพื่อควบคุมขาหลัง

รูปที่ 3.4 การควบคุมศีรษะสำหรับการทำหัตถการ

การจับต้องเบาและอ่อนโยน หากแมวเริ่มต้นช่วงท้ายของหัตถการ ให้จับแน่นขึ้นพอควบคุมได้ อย่าปล่อยเว้นแต่แมวกำลังกัดหรือข่วนอย่างรุนแรง ให้แจ้งผู้ปฏิบัติงานก่อน แล้วค่อยปล่อยเมื่อเขาหรือเธอถอยออก

ถ้าเป็นการเจาะเลือดที่เส้นเซฟาสิก ให้จับแมวในลักษณะเดียวกับสุนัขได้ บางคนสามารถใช้นิ้วก้อยกับนิ้วนางหนีบขาอีกข้างไว้ไม่ให้แมวข่วน (ดูรูปที่ 3.5) การเจาะเลือดจากเส้นjugular ทำคล้ายกับสุนัข แต่เนื่องจากคอแมวสั้น จึงต้องจับหัวและขากรรไกรล่างด้วยนิ้วไม่กึ่งนิ้ว ขณะดึงหัวขึ้น วิธีช่วยพยุงที่ดีที่สุดคือ เอาคางของผู้ควบคุมพิงที่หัวแมวเบา ๆ เพื่อเพิ่มความมั่นคง (แม้จะฟังดูอันตราย แต่สามารถหลบได้เร็วหากแมวดิ้น) ควรจับอย่างอ่อนโยน พุดปอบ และเพิ่มแรงเมื่อจำเป็นเท่านั้น ข้อผิดพลาดทั่วไปคือจับแมวไว้ก่อนที่ทุกอย่างจะพร้อม ซึ่งทำให้แมวเครียดและเกิดปัญหา ควรรอจนแน่ใจว่าอุปกรณ์และทีมงานพร้อมจึงเริ่ม

รูปที่ 3.5 การควบคุมตัวแมวในท่าหมอบ (Sternal restraint)

ท่านอนตะแคง (Lateral Recumbency)

แมวสามารถถูกควบคุมในท่านอนตะแคงเหมือนกับสุนัขได้ แต่แมวร้องไห้และมักหมุนหัวกลับมากัดได้ ควรใช้กับแมวที่สงบและหัตถการไม่รุนแรง เช่นการเจาะเลือดที่เส้นเลือดเฟโมรัล ควรใช้ ถุงแมวหรือการห่อผ้าแบบ burrito เพื่อความปลอดภัย เทคนิค **fetal hold** หรือ **scruffing** เหมาะกับการฉีดยาใต้ผิวหนัง กล้ามเนื้อ หรือการวัดอุณหภูมิทางทวาร (ดูขั้นตอนและรูปที่ 3.6) แมวตัวเล็กสามารถยกขึ้นจากโต๊ะแล้วดึงขาหลังมาชิดคอ โดยใช้หัวแม่มือเกี่ยวขาไว้ วิธีนี้จะทำให้กล้ามเนื้อ biceps femoris เต้นขึ้น และสามารถฉีดยาเข้ากล้ามเนื้อได้ (ดูรูปที่ 3.7)

ขั้นตอนการควบคุมตัวแมวในท่านอนตะแคง (Lateral Recumbency)

1. ขณะที่แมวนั่งอยู่ ให้จับหนังบริเวณต้นคอ (scruff) โดยรวบผิวหนังให้ได้มากที่สุดด้วยมือข้างหนึ่ง
2. ยกแมวขึ้นจากโต๊ะเล็กน้อย แล้วใช้มืออีกข้างจับขาหลังทั้งสองข้าง
3. ยึดตัวแมวให้พาดกับท่อนแขนของคุณ โดยยังคงจับที่ scruff ไว้
4. หากยึดตัวแมวได้เต็มที่ จะเกิดรีเฟล็กซ์ที่ทำให้หางแมวม้วนเข้าหาท้อง และขาจะคลายตัว (ดูรูปที่ 3.6)
5. ผู้ที่ทำการฉีดยาเข้ากล้ามเนื้อสามารถจับขาหลังข้างบนหรือทั้งสองขาหลังได้ ซึ่งจะทำให้ผู้ควบคุมสามารถจับขาหน้าได้เช่นกัน

รูปที่ 3.6 การควบคุมตัวแมวในท่านอนตะแคงสำหรับการฉีดยา

รูปที่ 3.7 การควบคุมตัวแมวสำหรับฉีดยาเข้ากล้ามเนื้อเมื่อต้องทำคนเดียว

ข้อควรระวัง:

- ห้ามใช้เทคนิคนี้กับแมวที่น้ำหนักเกิน 7 ปอนด์ เพราะอาจทำให้เนื้อเยื่อหรือกระดูกเสียหาย
- ควรเตรียมยาและสาลีชุบแอลกอฮอล์ให้พร้อมก่อนนำแมวเข้าสู่ท่านี

- อย่าจับคางไว้นานเกิน 5–6 วินาที แม่แมวจะตัวเล็ก เพราะอาจได้รับบาดเจ็บ
- เทคนิคนี้ประหยัดเวลาในกรณีที่คุณทำงานคนเดียวและต้องฉีดยา

ท่านอนหงาย (Dorsal Recumbency)

เทคนิคนี้ใช้สำหรับการเก็บเลือดจากเส้นเลือดจุกูลาร์ การถ่ายภาพรังสี และการเจาะกระเพาะ

ปัสสาวะ บางครั้งต้องใช้ผู้ช่วย 2 คน อย่างไรก็ตาม หากฝึกฝนจนชำนาญ โดยทั่วไปสามารถจับทำนี้ได้ด้วยตนเองคนเดียว (ดูขั้นตอน)

ขั้นตอนการควบคุมตัวแมวในท่านอนหงาย (Dorsal Recumbency)

1. จับหนังบริเวณต้นคอ (scruff) ของแมว ใช้มืออีกข้างจับขาหลัง แล้วพลิกแมวให้นอนหงาย
2. จากด้านหลัง ใช้มืออีกข้างที่หงายฝ่ามือขึ้น รวบขาหลังและขาหน้าไว้ระหว่างนิ้วของมือข้างนั้น
3. พยายามจับขาหลังเหนือข้อพับ (hocks) และขาหน้าเหนือข้อมือ (carpals) เพื่อให้จับขาได้มั่นคงยิ่งขึ้น
4. ยังคงจับ scruff ไว้ หรือเปลี่ยนมาเป็นจับขากรรไกรล่าง (mandibles) จากด้านหลังของศีรษะแทน
5. ผู้เจาะเลือดสามารถใช้มือข้างหนึ่งกดหลอดเลือดดำจุกูลาร์ และมืออีกข้างแทงเข็มเข้าไป
6. โดยทั่วไป การแทงเข็มโดยหันปลายเข็มไปทางหน้าอกจะง่ายกว่าทิศทางการแทงแบบดั้งเดิม
7. หากเป็นการทำหัตถการเพื่อเอกซเรย์หรือเจาะกระเพาะปัสสาวะ มักจะต้องมีผู้ช่วยสองคน

บรรณานุกรม

Sirois, M. (Ed.). (2017). *Principles and practice of veterinary technology* (4th ed.).

Elsevier.

บทที่ 4

การควบคุมและการจับยึดสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็ก (Restraint and Handling of Small Mammals)

เนื้อหา

1. อันตรายที่อาจเกิดขึ้น (Danger Potential)
2. อุปกรณ์ช่วยควบคุม (Mechanical Devices)
3. หนูแฮมสเตอร์ หนูไมซ์ เจอร์บิล หนูตะเภา และหนูแรท (Hamsters, Mice, Gerbils, Guinea Pigs, and Rats)
4. กระต่าย (Rabbits)
5. เฟอเร็ต (Ferrets)

หากสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็ก (เช่น กระต่าย หนูเจอร์บิล หนูตะเภา หนูขาว หนูถีบจักร เฟอเร็ต) ถูกควบคุมอย่างถูกวิธีและอย่างอ่อนโยน โอกาสที่จะถูกกัดจะมีน้อยมาก สัตว์เหล่านี้มักเป็นสัตว์เลี้ยงของ เด็ก ๆ และคุ้นชินกับการถูกจับ แต่หากผู้ควบคุมรู้สึกกลัวและจับอย่างไม่ถูกต้อง สัตว์ก็จะเกิดความกลัวตาม ไปด้วย

1. อันตรายที่อาจเกิดขึ้น (Danger Potential)

สัตว์กลุ่มนี้จะป้องกันตัวโดยการหนีเป็นหลัก แต่ถ้าหนีไม่ได้ พวกมันจะใช้ฟันหน้าอันแหลมคมกัด หรือใช้เล็บ ข่วน กระต่าย โดยเฉพาะสามารถข่วนได้ลึกด้วยเล็บหลัง

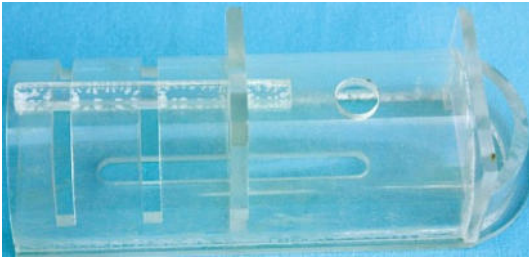
2. อุปกรณ์ช่วยควบคุม (Mechanical Devices)

รูปที่ 4.1 กล่องควบคุมกระต่าย (Rabbit restraint box)

กล่องควบคุมกระต่าย ใช้จับกระต่ายอย่างปลอดภัยสำหรับการเจาะเลือด หรือฉีดยาที่หู มีที่ล็อกศีรษะเพื่อปรับให้พอดีรอบคอ และมีแผ่นด้านหลังไว้ ดันตัวกระต่ายไปข้างหน้า เพื่อกันไม่ให้กระโดดจนกระตุกสันหลังหัก (ดูรูปที่ 4.1)

ห้องควบคุมหนู (Mouse and rat restraint chamber) ทำจากพลาสติก เปิดให้เข้าถึงหัว หาง และลำตัวได้ (ดูรูปที่ 4.2) ปัญหาคือหนูมักเกาะขอบ ห้องไว้ ต้องหมั่นตัวมันเล็กน้อยบริเวณโคนหางให้เวียนหัวเล็กน้อย เพื่อให้ใส่ เข้าไปได้ง่ายขึ้น หางสามารถใช้เจาะเลือดได้

รูปที่ 4.2 ห้องควบคุมหนูถีบจักรและหนูขาว (Mouse and rat restraint chamber)

การจับสัตว์ (Capture) มี 3 วิธีหลัก:

รูปที่ 4.3 การจับแฮมสเตอร์

1. ใช้สองมือจับ – ใช้ฝ่ามือประกบตัวสัตว์อย่างรวดเร็ว แล้วรวบเข้าหากันใต้ตัวเพื่อยกขึ้น (ดูรูปที่ 4.3) เหมาะกับแฮมสเตอร์เจอร์บิล และหนูตะเภา

รูปที่ 4.4 การจับหนูขาว

2. จับที่โคนหาง – ดึงตัวออกจากกรงแล้ววางบนตะแกรงหรือขอบกรง ดึงหางเบา ๆ ให้มันเกาะด้วยขาหน้า จากนั้นใช้มือที่ไม่ถนัดจับหนังต้นคอ แล้วใช้มืออีกข้างสำหรับฉีดยาหรือป้อนยา (ดูรูปที่ 4.4)

รูปที่ 4.5

3. จับบริเวณไหล่หรือต้นคอโดยตรง – ยกตัวสัตว์ขึ้น แล้วใช้มืออีกข้างรองส่วนท้าย เหมาะกับกระต่าย หนูตะเภา และเฟอร์เร็ต ให้นำกระต่ายออกจากตัวเพื่อลดโอกาสถูกข่วน แล้วค่อย ๆ งอลำตัวให้อยู่ในท่าปลอดภัย วางหัวไว้ในข้อพับแขน (ดูรูปที่ 4.5)

3. แฮมสเตอร์ หนูถีบจักร เจอร์บิล หนูตะเภา และหนูขาว

การควบคุม (Restraint) วิธีที่ใช้อย่างปลอดภัยคือ **จับหนังต้นคอ (scruff)** ให้รวบผิวหนังบริเวณหลังคอให้หมด (ดูขั้นตอน และภาพที่ 4.6) เพื่อกันไม่ให้สัตว์หันมากัดได้ ต้องระวังไม่กดทับหลอดลม ถ้าหนูเริ่มตัวเขียว แสดงว่าจับแน่นเกินไป

- แฮมสเตอร์เป็นสัตว์กลางคืน มักจะหงุดหงิดถ้าถูกจับเวลากลางวัน ควรเคาะกรงเบา ๆ เพื่อปลุกให้ตื่นก่อนจับ และอย่าเอานิ้วสอดเข้าไปในกรง เพราะมันจะกัด แฮมสเตอร์มีถุงแก้มขนาดใหญ่ ควรระวังไม่ให้บิหรือดึงขณะที่จับ scruff

- หนูถีบจักร (mice) ต้องเคลื่อนไหวเร็ว หรือหมุนตัวบริเวณโคนหางเพื่อป้องกันการปีนกลับขึ้นมากัด เมื่อจับมาวางบนพื้นตะแกรง ต้องกดเบา ๆ และจับ scruff ให้มั่นคง เพื่อป้องกันการหันมากัด วิธีนี้ใช้ได้กับการให้น้ำ ยา หรือฉีดยา

- เจอร์บิล (gerbil) กระโดดเก่งและจับยากเมื่อหลุดออกจากกรง อาจมีอาการชักคล้ายลมชักหากตกใจ หรือถูกจับแรงเกินไป ทางของเจอร์บิลยาว บางคนพยายามจับที่ปลายหาง ซึ่งเสี่ยงเพราะปลายหางอาจหลุดติดมือมาได้ ควรใช้วิธีจับแบบใช้สองมือ แล้วจับ scruff เมื่อต้องทำหัตถการ

- หนูตะเภา (guinea pigs) เป็นสัตว์ที่จับง่ายที่สุด ไม่ค่อยกัด ไม่ว่องไว และมักอยู่นิ่งเมื่อกลัว ใช้สองมือซ้อนตัวจากบริเวณอก โดยระวังไม่กดหน้าอกแรงเกินไป เพราะอาจทำให้หายใจลำบาก ใช้นิ้วมืออีกข้างรองสะโพก ส่วนใหญ่ทำหัตถการได้ขณะให้มันยืน โดยมีมือโอบรอบลำตัว (ดูรูปที่ 4.7) สามารถจับ scruff, ตั้งตัว หรือห่อด้วยผ้าได้ตามความเหมาะสม

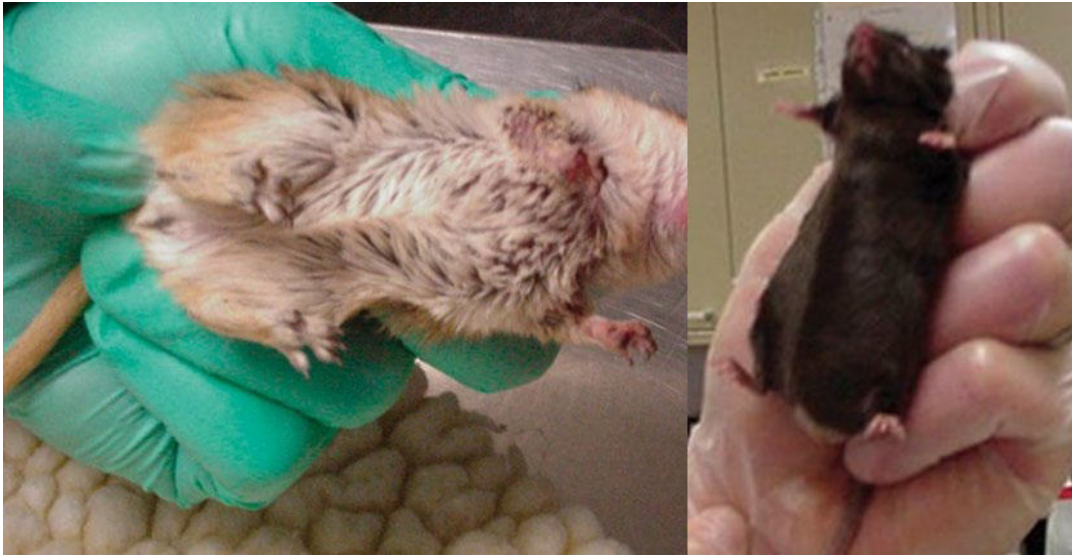
- หนูขาว (rats) ชอบความสนใจ และมักไม่ต้องการการควบคุมมาก สำหรับการตรวจ ฉีดยา หรือให้น้ำยา ให้จับแบบเดียวกับหนูชนิดอื่นหรือเฟอร์เร็ต สามารถห่อด้วยผ้าโดยเว้นหางไว้สำหรับเจาะเลือด หรือใช้ห้องควบคุมสำหรับหนูโดยเฉพาะ

หมายเหตุสำหรับเจ้าหน้าที่

ให้แน่ใจว่าคุณรวบผิวหนังบริเวณหลังคอของสัตว์ฟันแทะทั้งหมดเมื่อจับแบบ scruff

ขั้นตอนการควบคุมตัวสัตว์ฟันแทะ (Restraint of Rodents)

1. การจับ scruff ทำได้โดยวางสัตว์บนพื้นตะแกรง
2. วางนิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือไว้เหนือบริเวณคอ แล้วกดลงเบา ๆ พร้อมกับจับผิวหนัง การกดลงช่วยกันไม่ให้สัตว์ดิ้นหนี
3. เมื่อล็อก scruff ได้แล้ว สามารถควบคุมหางหรือขาหลังโดยใช้ นิ้วก้อยกดไว้กับฝ่ามือ (ดูรูปที่ 4.6)

รูปที่ 4.6 การควบคุมสัตว์ฟันแทะโดยการจับหนังต้นคอ (scruff)

รูปที่ 4.7 การควบคุมตัวหนูตะเภา (Guinea pig)

4. กระต่าย (Rabbits)

กระต่ายอาจควบคุมได้ยาก เนื่องจากเป็นสัตว์ที่ขี้ตกใจและเปราะบาง กระต่ายบางตัวอาจตื่นและเตะอย่างรุนแรงจนกระตุกสันหลังหักได้ หากตกใจมากอาจส่งเสียงกรีดร้องแหลมสูง

- ห้ามยกกระต่ายโตโดยจับที่หูหรือ scruff (หนังต้นคอ) การจับ scruff จะทำให้เนื้อเยื่อใต้ผิวหนังเสียหาย เจ็บปวด และทำให้มูลค่าของกระต่ายลดลง
- กระต่ายเด็กสามารถจับ scruff ได้ในช่วงเวลาสั้น ๆ แต่การอุ้มโดยใช้วิธีเดียวกับเฟอเรต์หรือหนูตะเภาจะดีกว่า

- เมื่อนำกระต่ายกลับใส่กรง ควรจับวางลงก่อนแล้วยังคงจับไว้อีกสักครู่ กระต่ายจะกระโดดเล็กน้อยแล้วเดินออกไปเอง
- หากปล่อยมือทันทีที่วางลง อาจทำให้กระต่ายกระโดดไปชนผนังกรงหรือหลุดออกทางประตูได้
- อีกวิธีที่ช่วยได้คือวางกระต่ายโดยหันหน้ากลับมาทางคุณก่อนเข้าไปในกรง

ท่าหมอบ (Sternal Recumbency)

กระต่ายสามารถควบคุมในท่าหมอบได้สำหรับหัตถการส่วนใหญ่

- ปูโต๊ะตรวจด้วยแผ่นกันลื่น วางกระต่ายบนแผ่นนั้น
- ใช้ท่อนแขนโอบลำตัว หรือใช้มือจับที่ศีรษะ (ดูรูปที่ 4.8)
- ใช้ได้กับการตรวจร่างกายและการให้ยา
-

รูปที่ 4.8 การควบคุมตัวกระต่าย

การห่อ (Wrapping)

คล้ายกับแมว กระต่ายสามารถห่อด้วยผ้าขนหนูเพื่อใช้ในการเจาะเลือด แต่ต้องระวังอย่าให้กระต่ายร้อนเกินไป

ท่านอนหงาย (Dorsal Recumbency) ปูผ้าขนหนูหนาบนโต๊ะ วางกระต่ายให้นอนตะแคงแบบเดียวกับแมวหรือสุนัข แล้วค่อย ๆ พลิกให้นอนหงาย ใช้มือข้างหนึ่งจับที่ศีรษะ แล้วค่อย ๆ งอคอกระต่ายไปด้านหลังจนตัวมันอ่อนแรงและเข้าสู่สภาวะคล้ายสะกดจิต ควรใช้มือประคองศีรษะไว้ และลูบท้องเบา ๆ เทคนิคนี้ใช้ได้กับการถ่ายภาพรังสีหรือการตรวจท้อง **ไม่เหมาะสมกับหัตถการที่เจ็บปวด**

5. เฟอเร็ต (Ferrets)

เฟอเร็ตเป็นสัตว์ที่นิสัยค่อนข้างสงบ อาจมีเสียงขู่ (hiss) เป็นสัญญาณเตือน แต่ปกติจะไม่กัดเว้นแต่จะเครียด

- เฟอเร็ตมีโอกาสร้อนเกินได้ง่าย หากเริ่มหอบแฮ่ก แสดงว่าเริ่มร้อนเกินไป ต้องรีบทำให้เย็นลง
- ควรพุดลอบเฟอเร็ตตลอดเวลาเพื่อให้รู้สึกปลอดภัย
- หากถูกกัดแล้วเฟอเร็ตไม่ยอมปล่อย ให้เปิดน้ำใส่ตัวมัน จะช่วยให้มันปล่อยได้เร็วที่สุด

เทคนิคเบี่ยงเบนความสนใจได้ผลดี

แตรัมของเหลวรอรอยเล็กน้อยที่ปาก หน้าท้อง หรือขาหน้า เพื่อให้เพอเร็ตเลียและทำความสะอาดตัวเอง ใช้ได้กับหัตถการที่ไม่เจ็บ เช่น ตัดเล็บ ตรวจร่างกาย ฉีดวัคซีน ฟังเสียงหัวใจ หรือวัดอุณหภูมิทางทวารหนัก

การจับ scruff (Scruffing)

ใช้เทคนิคเดียวกับแมว เหมาะกับหัตถการที่ต้องการให้เพอเร็ตนิ่ง เช่น ตรวจฟัน ฉีดวัคซีน วัดอุณหภูมิ เจาะเลือด ฉีดยา ถ่ายภาพรังสี เจาะกระดูก ปัสสาวะ ห้ามใช้วิธี scruff เมื่อต้องให้ยาโดยทางปาก เพราะเพอเร็ตจะกลืนยาไม่ได้ขณะถูกจับที่ scruff (ดูรูปที่ 4.9)

การห่อ (Wrapping)

สามารถใช้ผ้าขนหนูห่อเพอเร็ตเมื่อทำหัตถการที่ตา หู หรืออื่น ๆ หากเพอเร็ตตื่นและเริ่มหอบ แสดงว่าร้อนเกินไป ควรรีบคลายผ้าออกทันที

รูปที่ 4.9 การควบคุมตัวเพอเร็ต

บรรณานุกรม

Sirois, M. (Ed.). (2017). *Principles and practice of veterinary technology* (4th ed.). Elsevier.

บทที่ 5

การควบคุมและการจับยึดนก (Restraint and Handling of Birds)

เนื้อหา

1. อุปกรณ์ที่ใช้ช่วยในการจับและควบคุม
2. นกขนาดเล็ก (เช่น ฟินช์ คานารี บัดเจอร์ริการ์)
3. นกแก้วขนาดใหญ่

การควบคุมตัวนก มักจำเป็นเพื่อความปลอดภัยของทั้งสัตว์ป่วยและเจ้าหน้าที่ที่ทำงานร่วมกัน คุณต้องเรียนรู้วิธีจับและควบคุมตัวนกอย่างปลอดภัยและมั่นใจ เพื่อให้สามารถดำเนินการตรวจร่างกายอย่างละเอียด รวมถึงการวินิจฉัยและรักษาในรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีความรู้และทักษะในการดูแลนกในคลินิกอย่างเหมาะสมจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับเจ้าของสัตว์เลี้ยง

การจับนก

- ควรทำในห้องที่สามารถปิดมิดชิด ไม่มีช่องทางหนีหรือจุดซ่อน
- ปิดประตูให้สนิท ปิดมู่ลี่ ปิดพัดลมระบายอากาศ และนำอุปกรณ์ต่าง ๆ ออกจากกรง
- **การทำให้ห้องมืดลง** อาจช่วยลดความเครียดของนกได้ โดยเฉพาะในนกขนาดเล็กที่มักบินวนในกรง
- หากเป็นนกป่วยหรืออ่อนแอ ควรแบ่งขั้นตอนการตรวจร่างกายเป็นช่วง ๆ เพื่อให้มันได้พักระหว่างขั้นตอน

1. อุปกรณ์ที่ใช้ช่วยในการจับและควบคุม

- **ผ้าขนหนูเนื้อหนา** (terry cloth towel) เหมาะกับนกขนาดกลางถึงใหญ่ เช่น คีอคาเทล คอนัวร์ ไปจนถึงนกแก้วขนาดใหญ่ (ดูรูปที่ 5.1)
- **กระดาษทิชชู** ใช้กับนกขนาดเล็ก เช่น บัดจี คีอคาเทล คอนัวร์
- ควรปล่อยให้นกกัดหรือเคี้ยวผ้าได้หากต้องการ จะช่วยให้มันอยู่กับปากตัวเองและลดโอกาสที่คนจับจะถูกกัด
- การใช้ผ้าแทนการใช้มือเปล่าจะช่วยป้องกันไม่ให้นกเกิดความกลัวมีมนุษย์ ซึ่งอาจทำให้กลายเป็นนกที่กลัวเจ้าของเมื่อกลับบ้าน
- **ไม่แนะนำให้ใช้ถุงมือ** เพราะทำให้นกกลัวมือ และลดความสามารถในการรับรู้สัมผัสของผู้จับ ซึ่งจำเป็นต่อการประเมินการตอบสนองของนกระหว่างการควบคุม

2. นกขนาดเล็ก (เช่น ฟินช์ คานารี บัตเจอร์การ์)

- มักถูกพามาหาหมอพร้อมกรง ควรถอดนกกออกจากกรงอย่างนุ่มนวลเพื่อการตรวจร่างกาย
- ควรเคลื่อนไหวช้า สุภาพ และใช้เสียงพูดเบา ๆ เพื่อปลอบใจ
- การหรีไฟในห้องช่วยให้นกสงบมากขึ้น
- วางผ้าคลุมบนตัวนก ควบคุมศีรษะ กดปีกแนบลำตัว แล้วยกนกขึ้นมา

รูปที่ 5.1 นกมาคอร์ขนาดเล็กถูกจับด้วยผ้าขนหนูเทอร์รี่

3. นกแก้วขนาดใหญ่

- อาจถูกจับจากในกรง กล้องพกพา ฟัน หรือโต๊ะ
- ห้ามจับนกจากบ่าของเจ้าของ เพราะนกอาจหันมากัดเจ้าของได้
- เช่นเดียวกับนกขนาดเล็ก ควรเข้าหานกด้วยท่าที่มั่นใจ ช้า และนิ่ง
- พูดปลอบด้วยเสียงนุ่มนวล
- ส่วนใหญ่จะใช้ผ้าคลุมเพื่อป้องกันการบาดเจ็บต่อนกและเจ้าหน้าที่
- ความมั่นใจของผู้จับมีผลอย่างมาก เพราะนกจะรับรู้ได้หากคนจับไม่มั่นใจ และอาจตอบสนองอย่างก้าวร้าว

เทคนิคการควบคุม

- หลังจับนกได้ ให้ใช้ผ้าห่อเป็นลักษณะ “birdy burrito” เพื่อควบคุมปีกและขา
- เมื่อควบคุมศีรษะได้แล้ว สามารถวางลำตัวนกได้แขน เพื่อช่วยตรึงปีก

- ควรเฝ้าระวัง ความเครียด การขาดออกซิเจน และภาวะร้อนเกิน อยู่เสมอ
- ผู้ควบคุมตัวนกมีบทบาทสำคัญในการสังเกตอาการและระดับความเครียดของนก เพื่อให้ผู้ตรวจร่างกายสามารถทำงานได้อย่างรวดเร็วและปลอดภัย ควรช่วยปรับมือให้เหมาะสมตามตำแหน่งที่ต้องตรวจ

แผ่นยึดตัวนก (Restraint board)

- ใช้สำหรับหัตถการที่ต้องให้นกนิ่งสนิท เช่น เอกซเรย์ ผังไมโครชิป หรือหัตถการที่ต้องใช้สองมือ
- ควรใช้เฉพาะในกรณีที่ วางยาสลบหรือให้ยาคลายเครียด เท่านั้น และไม่ควรใช้ในหัตถการทั่วไป
- การควบคุมด้วยมือช่วยให้สังเกตอาการได้ดีกว่า และสามารถรับน้ำหนักกลับทรงได้หากเริ่มมีอาการเครียด (ดูรูปที่ 5.2)

รูปที่ 5.2 ภาพนี้แสดงวิธีการควบคุมตัวที่ไม่ถูกต้อง ผู้ควบคุมกดทับบริเวณกระดูกอก (keel) ทำให้ตัวนกไม่สามารถหายใจได้อย่างเหมาะสม

อาการเครียดหลังการควบคุมตัว

นกอาจแสดงอาการเครียดอย่างรุนแรงเมื่อถูกปล่อยตัว เช่น

- หอบ
- อ้าปากหายใจ
- เเท้ร้อน
- ยกปีกออกจากลำตัว
- พองขนเพื่อระบายความร้อน

นกบางชนิด เช่น African Grey และมาคอว์ ซึ่งมีผิวหนังไม่มีขน อาจมีอาการหน้าแดง (blushing) หลังการควบคุมตัว

เทคนิคเสริม — การจับแบบ “คล้ายล็อกคอ”

- เป็นการจับบริเวณคอเพื่อยึดลำคอ ไม่ให้นกกำมัดมือ
- แมื่อดูเหมือนการล็อกคอ แต่เป็นวิธีที่เหมาะสมกับนกที่มีผิวหนังเปราะบาง เช่น มาคอว์
- มืออีกข้างใช้กดปีกให้แนบลำตัว (ดูรูปที่ 5.3)
- หลังการควบคุม นกที่มีผิวหนังเปลือยอาจมีรอยขีดข่วนได้เล็กน้อยจากแรงกด

รูปที่ 5.3 การควบคุมตัวนกมาคอว์สีน้ำเงิน-ทองด้วยท่าจับแบบ “โซคโฮลด์” (choke-hold)

บรรณานุกรม

Sirois, M. (Ed.). (2017). *Principles and practice of veterinary technology* (4th ed.). Elsevier.

บทที่ 6

การควบคุมและการจับยึดม้า (Restraint and Handling of Horses)

เนื้อหา

1. พฤติกรรมของม้า (Equine Behavior)
2. ภาษากายของม้า (Body Language)
3. ความเสี่ยงด้านอันตราย (Danger Potential)
4. อุปกรณ์ทางกล (Mechanical Devices)
5. เทคนิคการเบี่ยงเบนความสนใจ (Distraction Techniques)
6. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)
7. การควบคุมลูกม้า (Restraining Foals)

1. พฤติกรรมของม้า (Equine Behavior)

ม้าเป็นสัตว์ที่อยู่รวมกันเป็นฝูง โดยธรรมชาติแล้วมันจะรู้สึกปลอดภัยเมื่ออยู่ร่วมกับฝูง เพราะความปลอดภัยมักเกิดจากจำนวน ม้าฝูงหนึ่งจะสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่แน่นแฟ้นต่อกัน พวกมันใช้เสียงร้องหลากหลายรูปแบบและภาษากายเพื่อสื่อสารกับลูก บ่งบอกลำดับทางสังคมในฝูง และแสดงสัญญาณความกลัวหรือความกังวล หากถูกแยกจากฝูง ม้าจะมีพฤติกรรมวิตกกังวล กระวนกระวาย ขาดสมาธิ และไม่ให้ความร่วมมือ

ม้ามีประสาทสัมผัสที่พัฒนาอย่างดีเพื่อรับรู้ภัยคุกคาม และเมื่อรวมกับสัญชาตญาณการปกป้องตัวเองสูง ม้ามักจะตกใจได้ง่าย การรู้จักสังเกตสัญญาณเหล่านี้จะช่วยให้เราสามารถใช้เสียงปลอบ หรือไล่ม้าให้ออกห่างจากสิ่งกระตุ้นที่ทำให้มันตื่นกลัวได้

ม้ามีการมองเห็นแบบกล้องสองตา (binocular) และภาพสามมิติ (stereoscopic) ดวงตาม้าจะอยู่ด้านข้างของศีรษะ (เช่นเดียวกับสัตว์ที่เป็นเหยื่อส่วนใหญ่) ทำให้สามารถมองได้สองทิศทางพร้อมกัน อย่างไรก็ตาม ม้ายังมี “จุดบอด” เล็ก ๆ อยู่ด้านหลังโดยตรง และบริเวณด้านข้างของสะโพกด้านหลัง แม้จะเป็นข้อได้เปรียบ แต่มักทำให้ม้าตกใจเมื่อมีวัตถุอยู่ในจุดบอดนั้น การมองเห็นระยะลึกของม้าจะดีเมื่อใช้ตาทั้งสองข้างในการมอง ซึ่งหมายความว่าม้าต้องหันหน้ามองตรงไปที่วัตถุ เช่น อุปสรรคหรือหลุมบนพื้นดิน ม้าสามารถแยกแยะสีเหลือง แดง และเขียวได้ แต่มีปัญหาในการมองเห็นสีน้ำเงินและม่วง

หมายเหตุสำหรับเจ้าหน้าที่

ควรส่งเสียงเรียกหรือแจ้งตัวเสมอเมื่อต้องเข้าใกล้ม้า โดยเฉพาะม้าที่ดูเหมือนกำลังนอนหลับ

มามีประสาทการได้ยินที่ยอดเยี่ยม และสามารถจดจำเสียงร้องของกันและกันได้จากระยะไกล การสังเกตการเคลื่อนไหวของหูมักจะช่วยระบุทิศทางของเสียงได้ แม้ม้าเลี้ยงส่วนใหญ่จะคุ้นเคยกับเสียงระดับหนึ่ง แต่เสียงดังฉับพลันอาจทำให้ม้าตกใจจนหนีได้

ประสาทสัมผัสทางการสัมผัสของม้าก็พัฒนาอย่างดี ผิวหนังทั่วลำตัวของม้ามีความไวสูง โดยเฉพาะบริเวณใต้ท้องและด้านข้างลำตัว หากม้าไม่สามารถวิ่งหนีจากสถานการณ์ที่รู้สึกว่าเป็นภัยคุกคามได้ มักจะแสดงออกโดยการกระโดด เตะ กระบิดตัว ลุกยืนด้วยขาหลัง หรือกัด แม้ม้าไม่ค่อยเกิดการก้าวร้าวโดยไม่มีเหตุผล แต่มักพบพฤติกรรมกัดหรือเตะแบบป้องกันตัวได้บ่อยครั้ง

2. ภาษากายของม้า (Body Language)

อารมณ์และเจตนาของม้ามักจะแสดงผ่านภาษากาย การวิเคราะห์ภาษากายให้แม่นยำควรพิจารณาหลายสัญญาณร่วมกัน

หู

- หูแนบไปด้านหลัง: แสดงถึงความก้าวร้าว หรือในบางกรณีอาจหมายถึงการกำลังตั้งใจคิด
- หูชี้ไปข้างหน้า: แสดงถึงความตั้งใจฟังหรือใส่ใจ
- หูข้างหนึ่งชี้ไปข้างหน้า อีกข้างหนึ่งชี้ไปด้านหลัง: แสดงว่ากำลังฟังเสียงจากสองทิศทาง
- หูห้อยหรือลู่ลง: อาจหมายถึงม้าที่กำลังหลับ เหนื่อย หรือไม่สบาย

ปาก

- อ้าปากโชว์ฟัน: อาจแสดงสัญญาณของการโจมตี
- เงยปากบนโชว์เหงือกและฟันที่ชิดกัน: เป็นปฏิกิริยา Flehmen ซึ่งเป็นพฤติกรรมทางเพศของม้าตัวผู้
- ปากแน่นและหน้าบึ้ง: อาจแสดงถึงความเจ็บปวด

คีรีชะ

- คีรีชะก้มต่ำและหูแนบหลัง: เป็นท่าทางข่มขู่ เช่นในแม่ม้าที่ปกป้องลูก
- คีรีชะยกสูง ดวงตาเบิกกว้าง หูเคลื่อนไหวหลายทิศทาง: แสดงถึงความตื่นตัวหรือความตกใจ

เท้า

- ขุดดินด้วยเท้า: แสดงความไม่อดทนหรือหงุดหงิด
- ยกขาหลังพร้อมเคลื่อนไหวน้อย ๆ: อาจหมายถึงการจะเตะป้องกันตัว
- ยกขาหน้าทั้งสองข้างจากพื้น: สื่อถึงความตั้งใจจะลุกขึ้นยืนป้องกันตัว
- ยืนบนสามขา: อาจเป็นม้าที่กำลังนอนหลับ หรือมีขาที่เจ็บ
- ย้ายขาไปมา หรือเอนไปด้านหลัง: อาจเป็นสัญญาณของความเจ็บปวดที่ขาหรือเท้า

หาง

- หางหุบแน่นกับสะโพก: แสดงถึงความกลัวหรือเจ็บปวด

- แกว่งหรือหมุนหางไปมา: แสดงถึงความหงุดหงิด

3. อันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้ (Danger Potential)

กลไกป้องกันตัวหลักของม้า คือการเตะอย่างแม่นยำด้วยขาหลัง พื้นที่ปลอดภัยในการเดินผ่านด้านหลังของม้ามืดคือ ห่างจากตัวม้า 10–12 ฟุต หรือแนบชิดกับด้านหลังโดยตรง ม้าส่วนใหญ่มีระยะเตะอยู่ที่ประมาณ 6–8 ฟุต โดยจุดรุนแรงที่สุดคือกลางระยะนั้น ถึงแม้จะสามารถถูกเตะเมื่ออยู่ใกล้ตัวม้าได้ แต่แรงเตะจะไม่เท่าการเตะเต็มแรง

ขาหน้าของม้าอาจถูกใช้เพื่อขุดดิน หรือยกขึ้นฟาดลงมาบนตัวคนเมื่อม้ายืนสองขา ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ไม่ควรยืนอยู่หน้าม้าโดยตรง

ม้ามีกล้ามเนื้อที่แข็งแรงมาก หากม้าไม่ยอมปล่อยสิ่งที่กัด การหลุดออกจากกรามของมันแทบเป็นไปไม่ได้ ม้าสามารถยกคนทั้งตัวจากพื้นและเขย่าเหมือนตุ๊กตาผ้า การกัดของม้าสามารถทำให้เกิดรอยฟกช้ำหรือข้อต่อหลุดได้ แม้ม้าส่วนใหญ่จะไม่กัด แต่ม้าที่กัดหรือพยายามจะกัดควรถูกฝึกวินัย หากม้าพยายามกัดควรตบจมูกทันทีเพื่อหยุดพฤติกรรมนั้น เพราะหากปล่อยให้กัดจนติดเป็นนิสัย จะยากมากที่จะเลิกได้

4. อุปกรณ์ทางกล (Mechanical Devices)

บังเหียน (Halter)

บังเหียนเป็นอุปกรณ์หลักที่ใช้ในการควบคุมม้า ควรตรวจสอบบังเหียนและเชือกจูงให้แน่ใจว่าไม่มีส่วนที่สึกหรอหรือขาดง่ายหากม้าตกใจและพยายามหนี ตรวจสอบให้แน่ใจว่าเชือกจูงถูกผูกไว้กับห่วงกลางด้านล่างของบังเหียน และมีความยาวอย่างน้อย 6 ฟุต ขณะที่ถือบังเหียนอยู่ ควรคลี่ให้เรียบร้อย หากพันกันควรคลี่ให้เรียบเพื่อให้สามารถสวมใส่ได้อย่างราบรื่น หากอุปกรณ์พร้อมแล้ว ให้ดำเนินการใส่บังเหียนตามขั้นตอนการใส่บังเหียนม้า

ขั้นตอนการใส่บังเหียนม้า

1. ยืนทางด้านซ้ายของม้า ผูกปลายเชือกจูงรอบคอม้าด้วยปมธรรมดา เพื่อให้ม้าส่วนใหญ่เชื่อว่าตนถูกจับแล้ว และยังช่วยให้คุณจับได้หากม้าพยายามเคลื่อนไหว
2. ถือสายคล้องคอของบังเหียนด้วยมือซ้าย ใช้มือขวาเอื้อมผ่านคอใกล้บริเวณหลังหูเพื่อจับปลายสายจากมือซ้าย
3. มือซ้ายจับหัวเข็มขัดของสายคล้องคอและปล่อยให้บังเหียนคลี่ออก
4. ดึงสายพาดจมูกให้คร่อมสะพานจมูก แล้วรัดสายคล้องคอให้แน่น (ดูรูปที่ 6.1)
5. บังเหียนควรแน่นพอดี โดยสามารถสอดนิ้วได้สองนิ้วใต้สายพาดจมูก
6. คลายเชือกจูงออกจากคอ และรวบเชือกให้หลวมเพื่อถือด้วยมือซ้าย
7. มือขวาควรจับเชือกจูงในระยะห่างประมาณ 6 นิ้วจากจุดเชื่อมกับบังเหียน

8. ยืนด้านข้างและอยู่ slightly ล้าหน้าเท้าหน้าม้า หันหน้าไปทิศเดียวกับม้า (ดูรูปที่ 6.2)

รูปที่ 6.1 การเชื่อมต่อสายคล้องคอบนบังเหียนของม้า

รูปที่ 6.2 ม้าที่สวมบังเหียนเรียบร้อยแล้ว

ทวิช (Twitch)

ทวิชเป็นอุปกรณ์ทางกลที่ใช้หนีบบริเวณริมฝีปากบนของม้า เพื่อเบี่ยงเบนความสนใจจากบริเวณที่กำลังทำหัตถการ โดยใช้ความรู้สึกเจ็บเล็กน้อย อุปกรณ์นี้อาจเป็นโซ่แบนที่พันรอบริมฝีปาก (ดูรูปที่ 6.3) หรือแคลมป์ที่บีบและรัดริมฝีปาก หรือแท่งอะลูมิเนียมที่โค้งรับกับปากของม้า (ดูรูปที่ 6.4) ดูขั้นตอนสำหรับวิธีการใช้ทวิช

รูปที่ 6.3 ทวิชแบบโซ่ (Chain Twitch)

รูปที่ 6.4 ทวิชแบบไม่ทำร้าย (Humane Twitch)

ขั้นตอนการใช้ทวิช

1. เริ่มจากม้าที่สวมบังเหียนอยู่ มือขวาถือเชือกจูง บังเหียน และทวิช
 2. มือซ้ายสอดผ่านช่องของทวิชแล้วจับริมฝีปากบนของม้าให้ได้มากที่สุด โดยพับริมฝีปากเข้าด้านใน เพื่อป้องกันเยื่อภายใน (ดูรูปที่ 6.5A)
 3. ใช้มือขวาเลื่อนทวิชลงมายังริมฝีปากที่ถูกรวบ แล้วบีบรัดให้แน่น
 4. หากทวิชสวมถูกต้อง ม้าจะเริ่มดูเหมือนง่วงนอน
 5. อาจคลายและรัดโซ่เบา ๆ หรือบีบ-ปล่อยทวิช Humane เพื่อให้ม้าสนใจอยู่ที่ทวิช (ดูรูปที่ 6.5B)
 6. เมื่อเสร็จแล้ว ให้ปล่อยทวิชและนวดริมฝีปากเบา ๆ
- ทวิชควรใช้ไม่เกิน 20 นาที เพราะหลังจากนั้นบริเวณปากจะเริ่มชา รับความรู้สึกไม่ได้

A**B**

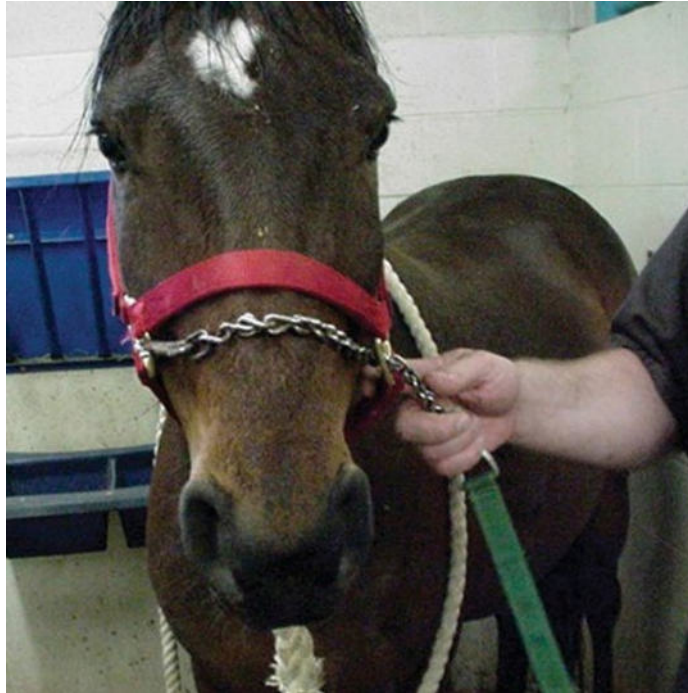
รูปที่ 6.5 A) การสวมทวิชแบบโซ่ Chain Twitch) และ B) การใช้ทวิชแบบไม่ทำร้าย (Humane Twitch)

โซ่ควบคุม (Chain Shank)

โซ่ควบคุมถือเป็นเทคนิคทางวินัยมากกว่าการควบคุมร่างกาย โดยสามารถเปรียบได้กับปลอกคอ สำหรับสุนัขในแบบที่รัดแน่น ใช้โซ่แบนที่ผูกเข้ากับเชือกหนังหรือเชือกไนลอน แล้วนำโซ่สอดผ่านห่วง ด้านข้างของบังเหียน วางพาดผ่านสันจมูก ใต้ริมฝีปากบน หรือนำเข้าไปในปาก แล้วเชื่อมต่อกับห่วงอีกด้าน

(ดูรูปที่ 6.6) เมื่อม้าประพฤติตัวไม่เหมาะสม สามารถกระตุกหรือรัดโซ่เพื่อควบคุม ทำให้ม้าก้มศีรษะลงทันที หลังจากนั้นให้คลายโซ่และปล่อยม้า หากม้าสงบลง

บางคนวางโซ่ใต้คางม้า แต่เมื่อตึงจะทำให้ม้าเงยศีรษะขึ้น ซึ่งทำให้ควบคุมได้ยากขึ้น การใช้โซ่ควบคุมควรทำโดยผู้ที่มีประสบการณ์เท่านั้น เนื่องจากอาจก่อให้เกิดอันตรายทั้งทางร่างกายและจิตใจ การเรียนรู้วิธีใช้อย่างถูกต้องควรฝึกกับผู้เชี่ยวชาญ

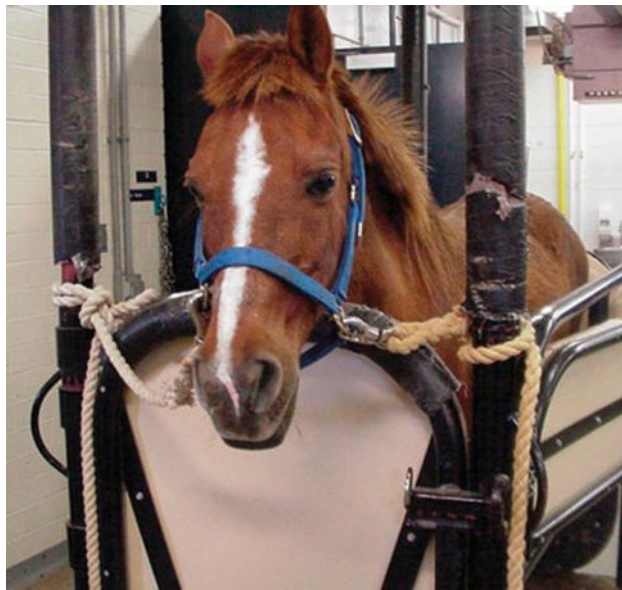
รูปที่ 6.6 โซ่ควบคุม (Chain Shank) ที่ติดตั้งเข้าที่เรียบร้อยแล้ว

คอกควบคุม (Stocks)

คอกควบคุมเป็นอุปกรณ์เหมาะสำหรับหัตถการ เช่น การฉีดยา การรักษาดวงตา ล้างบาดแผล ภายนอก เปลี่ยนผ้าพันแผลศีรษะ ใส่สายยางเข้าทางจมูก หรือการตรวจทางทวารหนักและมดลูก คอกควบคุมมักมีแผงข้างทึบ และประตูทั้งสองด้าน แผงด้านข้างมักถอดหรือเลื่อนได้เพื่อเข้าถึงลำตัว ขา และเท้า (ดูขั้นตอนการพาม้าเข้าไปในคอกควบคุม)

ขั้นตอนการพาม้าเข้าไปในคอกควบคุม (Stock)

1. จูงม้าเข้าไปในคอก เดินออกมาข้างนอกแล้วพันเชือกรอบเสา
2. ปิดประตูด้านหัวและหางของคอกเมื่อม้าถึงตำแหน่ง
3. ย้ายเชือกจูงไปยังห่วงด้านข้างของบังเหียน แล้วมัดเชือกเข้ากับด้านใดด้านหนึ่งของคอก (อาจมัดไขว้เพื่อความปลอดภัยเพิ่ม โดยใช้เชือกอีกเส้นมัดจากอีกด้าน) ดูรูปที่ 6.7
4. ปรับแผงด้านข้างหรือส่วนต่าง ๆ ของคอกให้เหมาะกับขนาดของม้า

รูปที่ 6.7 ม้าที่ถูกมัดไว้ในคอก

5. เทคนิคเบี่ยงเบนความสนใจ (Distraction Techniques)

มีประโยชน์สำหรับการตรวจร่างกาย การตัดไหม ฉีดยา ถ่ายภาพรังสี ตัดแต่งกีบ และการให้ยาถ่ายพยาธิแบบพาสต์ โดยปกติผู้ถือบังเหียนจะเป็นผู้ใช้เทคนิคเหล่านี้ หากม้าไม่ให้ความร่วมมือ อาจต้องมีผู้ช่วยอีกคน

การหยิกหนัง (Skin Twitch)

อาศัยความไวต่อการสัมผัสของม้าเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจจากการฉีดยาหรือเจาะเลือด ผู้ควบคุมยืนอยู่ข้างเดียวกับผู้ทำหัตถการ จับผิวหนังหลวมบริเวณด้านข้างของคอหรือหัวไหล่ บิดหนังเล็กน้อยและเขย่าเบา ๆ อาจให้ผู้ฉีดยาทำเองก็ได้ หลังเสร็จควรลูบและเกาบริเวณนั้นให้ม้าสบายใจ

การกดเปลือกตา (Eyelid Press)

ถือบังเหียนด้วยมือซ้าย มือขวาเลื่อนขึ้นไปเกาบริเวณโคนหู จากนั้นค่อย ๆ ใช้มือที่โค้งคลุมลงบนตาข้างที่อยู่ใกล้ตัว กดเบา ๆ หรือวนเป็นวงกลมช้า ๆ พุดปอบม้ารหว่างกด บางครั้งอาจยกมือออกให้ม้าลืมตาโฟกัส แล้วค่อยคลุมอีกครั้งจนเสร็จหัตถการ

การจับหู (Ear Hold)

จับโคนหูเบา ๆ แล้วขยับวนเบา ๆ ห้ามพับหูหรือขยับแรง เพราะอาจทำให้ม้ารู้สึกเจ็บและกลัวการถูกจับหู สามารถใช้เชือกบางมัดหูไว้ชั่วคราวได้ โดยพับขอบหูแล้วมัดด้วยเชือกปอหรือเชือกฝ้ายเบา ๆ เพื่อให้ม้ามุ่งความสนใจไปที่หู แทนที่จะสนใจหัตถการ เมื่องานเสร็จแล้วควรปล่อยหูและลูบทั่วบริเวณหู เพื่อให้ม้ารู้ว่าการถูกจับหูไม่ใช่เรื่องเจ็บปวดเสมอไป

การปิดตา (Blindfolding)

ม้าหลายตัวจะสงบเมื่อถูกปิดตาด้วยผ้าขนหนู เสื้อแจ็กเก็ต หรือผ้าสะอาดขนาดใหญ่ชนิดอื่น หลังสวมบังเหียนแล้ว อย่าผูกม้า ยืนอยู่ข้างเดียวกับผู้ทำหัตถการ แล้วสอดผ้าภายใต้บังเหียนคลุมตาทั้งสองข้าง

ให้แน่นหนา ไม่ให้ม้าเห็นรอบ ๆ หากทำเช่นนี้ ควรพูดปลอบม้าและเคลื่อนไหวช้า ๆ เพราะม้าจะฟังพาคุณ ทั้งหมดในการรู้สึกปลอดภัย

6. เทคนิคการควบคุมม้า (Restraint Techniques)

พฤติกรรมโดยธรรมชาติของม้า

ม้าเป็นสัตว์ที่เป็นเหยื่อในห่วงโซ่อาหารตามธรรมชาติ จึงมีปฏิกิริยา “สู้หรือหนี” (fight or flight) ที่รุนแรงต่อสิ่งคุกคาม เมื่อต้องการควบคุมม้า ผู้ดูแลต้องทำให้ม้าเชื่อว่าไม่ถูกคุกคามก่อน จากนั้นจึงสร้างความไว้วางใจเพื่อให้ความร่วมมือ

การเข้าใกล้ม้า (Approaching a Horse)

ควรเข้าใกล้ม้าทางด้านซ้ายหรือด้าน “ใกล้” เสมอ เพราะม้าส่วนใหญ่มักถูกฝึกให้ใส่บังเหียน อาน และขึ้นขี่จากด้านซ้าย เรียกชื่อม้าและรอให้ม้าหันมามอง จากนั้นค่อย ๆ เข้าใกล้ ลูบเบา ๆ ที่คอล่าง และปล่อยให้มันดมกลิ่นมือคุณ จากนั้นอาจให้ของกินเล่น เช่น ข้าวโพด แอปเปิ้ล หรือแครอท แล้วจึงค่อยใส่บังเหียนหรืออุปกรณ์อื่น ๆ

หลีกเลี่ยงการเข้าใกล้ม้าจากด้านหลัง หากม้ายืนในคอก ควรพยายามให้ม้าหันหน้ามาหาคุณด้วยการเรียกชื่อและให้ของกิน ถ้าม้าไม่หันหน้า ค่อย ๆ เข้าไปโดยสังเกตภาษากายของม้าอย่างระมัดระวัง หากขาหลังตั้งท่าเหมือนจะเตะ ควรเปลี่ยนไปเข้าจากอีกด้านของม้า เคลื่อนตัวเข้าใกล้ให้ร่างกายแนบกับตัวม้าเพื่อลดแรงเตะ แล้วจึงเคลื่อนขึ้นหน้าไปใส่บังเหียน

การจูงม้า (Leading a Horse)

ห้ามพันเชือกจูงรอบมือเด็ดขาด เพราะหากม้าสะบัดหรือพุ่ง เชือกจะรัดมือแน่นและอาจถูกลากได้ ควรพันเชือกเป็นวงรูป “เลข 8” แล้วจับตรงกลาง ยืนด้านซ้ายของม้า เล็กน้อยล้ำหน้าเท้าหน้าซ้าย กระตุกเชือกเบา ๆ พร้อมออกคำสั่ง เช่น “เดิน” หรือใช้เสียง “คลิก” คู่มือหน้าเท้าหน้าไม่ให้เหยียบคุณ ระวังสิ่งรอบข้างที่อาจทำให้ม้าตกใจ

ถ้าม้าพยายามเร่งหน้า ให้กระตุกเชือกกลับและพูดว่า “หยุด” หากยังไม่หยุด อาจต้องกระตุกแรงขึ้น ถ้าม้าไม่ยอมเดิน ให้บิดหัวไปทางขวาและดันบริเวณคอ มักทำให้ม้าต้องขยับขาหน้าออกและยอมเดิน หัวของม้าควรอยู่ในระดับเดียวกับสายตาคูณหรือต่ำกว่า หากหัวสูงกว่าบ่าจะควบคุมได้ยาก หากม้าตกใจ เชือกจูงที่ยาวจะช่วยให้คุณถอยห่างได้ในขณะยังควบคุมอยู่ หากจำเป็น บางคนจะใช้เชือกยาวขึ้น เพื่อปล่อยให้ม้าสงบก่อน แล้วค่อยควบคุมใหม่

หากม้าแสดงพฤติกรรมไม่ดี ควรลงโทษทันทีด้วยการกระตุกเชือกพร้อมออกคำสั่ง ไม่ควรปล่อยให้มันเรียนรู้ว่าการประพฤติไม่ดีจะช่วยให้หลุดจากการควบคุมได้ บางครั้งอาจต้องใช้โซ่ควบคุม (chain shank) เพื่อให้ม้าให้ความสนใจ

การผูกม้า (Tying a Horse)

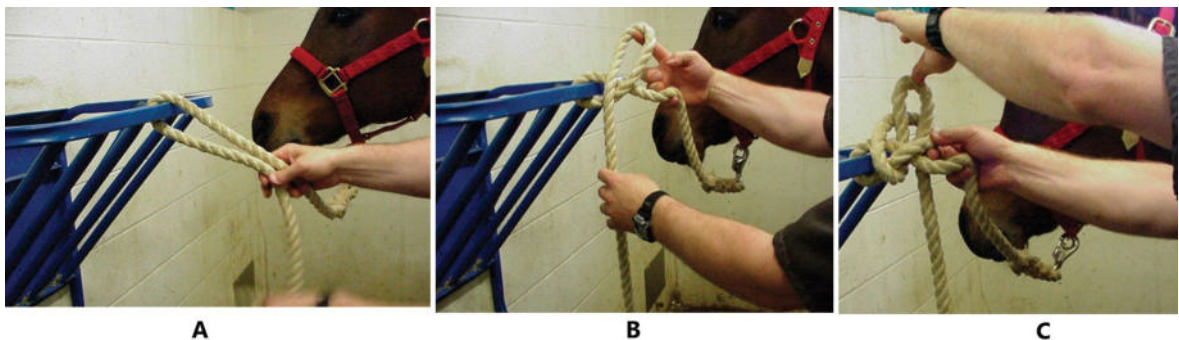
ห้ามผูกม้าเข้ากับวัตถุที่อาจหลุดและลากตามได้เสมอ ควรผูกเชือกจูงกับเสาตั้งตรงที่แข็งแรง โดยใช้ปมที่ปลดได้ง่าย (quick-release knot) ห้ามล่อใต้คอม้าที่ถูกผูกไว้ เพราะหากตกใจอาจกระโจนใส่

ปมบังเหียน (Halter Tie)

ปมบังเหียนเป็นปมที่สามารถปลดได้อย่างรวดเร็ว (quick-release knot) โดยเมื่อดึงปลายเชือกที่ไม่ผูก ปมจะคลายออกได้ง่าย เชือกจูงที่ใช้ควรเป็นเชือกที่เหมาะสม โดยควรเป็นเชือกฝ้ายถักกลมชนิดหนา ซึ่งถือว่าเหมาะสมที่สุด (ดูขั้นตอนผูกปมบังเหียน)

ขั้นตอนการผูกบังเหียน (Halter Tie)

1. เลือกเสาตั้งตรงที่แข็งแรง แล้วนำปลายเชือกจูง (ปลายอิสระ) พันรอบเสานั้น (ดูรูปที่ 6.8 A)
2. เชือกควรอยู่ในระดับความสูงของหัวไหล่ม้า และควรมีความหย่อนของเชือกประมาณ 2½ ฟุต หากหย่อนมากเกินไป ม้าอาจเหยียบเชือกหรือพันขาเองจนเกิดอันตราย
3. ทำห่วงที่ปลายเชือกอิสระ แล้ววางห่วงนั้นไว้บนเชือกหลัก (ส่วนที่ต่อกับม้า) โกลั๊กกับเสา (ดูรูปที่ 6.8 B)
4. ทำห่วงอีกอันจากปลายเชือกอิสระ สอดผ่านด้านล่างของเชือกหลัก แล้วดันขึ้นผ่านห่วงแรก (ดูรูปที่ 6.8 C)
5. ดึงห่วงให้แน่น ซึ่งจะล็อกปลายยาวของเชือกไว้และกลายเป็นปมแบบปลดเร็ว
6. ทดสอบโดยดึงปลายเชือก หากปมคลายได้ง่าย แสดงว่าใช้งานได้ถูกต้อง
7. ม้าบางตัวเรียนรู้วิธีดึงปลายเชือกเพื่อหลุดจากปมได้ ดังนั้นให้สอดปลายเชือกอิสระกลับเข้าไปในห่วงที่เกิดจากปม โดยไม่ต้องดึงให้แน่น แค่ปล่อยให้ห้อยหลวม ๆ เมื่อลองดึงดู ม้าจะไม่สามารถปลดปมหรือทำให้ปมแน่นขึ้นได้

รูปที่ 6.8 A) วางเชือกรอบวัตถุหรือเสาตั้งที่แข็งแรง B) ทำห่วงจากปลายเชือก แล้ววางห่วงนั้นทับบนเชือกหลักโกลั๊กกับเสา C) ทำห่วงอีกหนึ่งห่วงจากปลายเชือก สอดห่วงนี้ใต้เชือกหลัก แล้วดันผ่านห่วงแรกขึ้นมา จากนั้นดึงห่วงขึ้นเพื่อรัดให้แน่น

การยกขาหน้า (Picking up Feet)

ให้ผู้ช่วยยืนด้านเดียวกับคุณ เพื่อให้หากม้าสะบัด จะหนีไปอีกด้าน

- **ขาหน้า:** หันไปทางด้านหลังม้า วางมือไว้บนไหล่ม้า แล้วไถ่มือลงจนถึงข้อต่อ fetlock ใช้มือหนึ่งจับด้านหน้าข้อ อีกมือจับด้านหลัง แล้วยกขึ้นพร้อมพูดว่า “ยก” หรือ “ขอเท้าหน่อย” มืออีกข้างจับหน้ากีบ และบิดเล็กน้อย วางกีบระหว่างขาทั้งสองของคุณเพื่อให้มือว่าง (ดูรูปที่ 6.9 A, B)

A

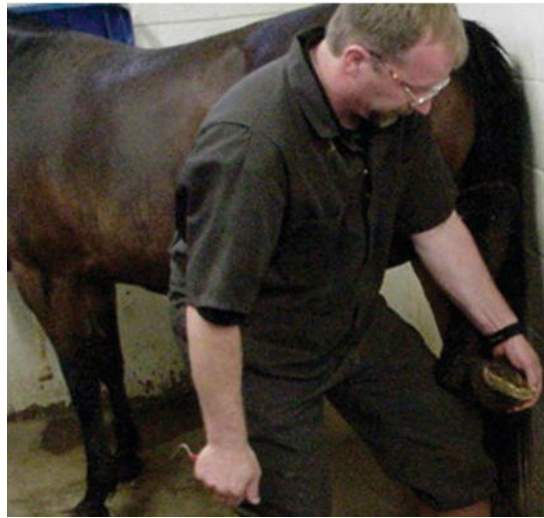

B

รูปที่ 6.9 A) เริ่มต้นที่บริเวณหัวไหล่ แล้วไถ่มือลงมาตามขาจนถึงข้อต่อเฟตล็อก (fetlock joint)

B) วางกีบเท้าหน้าของม้าไว้ระหว่างหัวเข่าทั้งสองข้างของคุณ

- **ขาหลัง:** วางมือที่สะโพกไถ่ลงด้านในของขาจนถึง fetlock ยกขึ้นและค่อย ๆ ดึงขาออกด้านหลัง วางกีบบนต้นขาของคุณ (ดูรูปที่ 6.10) ห้ามวางระหว่างขาทั้งสอง เพราะหากม้าเตะจะอันตราย เพื่อป้องกันไม่ให้ดึงขากลับ ให้เกี่ยวข้อศอกรอบข้อต่อ hock แล้วก้าวไปข้างหน้าอีกเล็กน้อย หากม้าขัดขึ้นมากให้ปล่อยเท้าทันที ผู้ควบคุมหัวควรใช้เทคนิคเบี่ยงเบนความสนใจและสังเกตว่าม้ามากำลังจะกระโดดหรือไม่ สัญญาณคือดวงตาดันตระหนก และกล้ามเนื้อเกร็ง

รูปที่ 6.10 วางกิบเท้าหลังของม้าไว้บนต้นขาหรือเข้าของคุณ

การผูกขา (Tying a Leg)

เทคนิคนี้มีผลทางจิตวิทยาสูง เมื่อล็อกขา ม้าจะพึ่งพาผู้ดูแลมากขึ้น ครั้งแรกที่ใช้ ม้าอาจตกใจ แต่สุดท้ายจะยอมให้ความร่วมมือ ให้ใช้เชือกฝ้ายหรือสายหนังพันรอบขาหน้าข้างใดข้างหนึ่งในท่ายกอ ใช้เงื่อนไขครึ่งทบสองรอบหรือรัดด้วยหัวเข็มขัด แล้วปล่อยขาลง เมื่อม้ายอมแล้ว จึงทำหัตถการ เช่น เอกซเรย์หรือฟันแผล (ไม่ควรใช้ในหัตถการที่เจ็บ เพราะม้าอาจจำและแสดงพฤติกรรมรุนแรงในครั้งถัดไป)

การผูกหาง (Tail Tie)

เมื่อผูกหางไว้ ม้าจะไม่สามารถสะบัดหรือหุบหางได้ ซึ่งจะช่วยในการทำหัตถการต่าง ๆ บริเวณส่วนหลัง เช่น การตรวจทางทวารหนัก การผ่าตัดปิดปากช่องคลอด (Caslick's surgery) และการผสมเทียม เริ่มต้นโดยจับหางม้าด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วพับขนหางในตำแหน่งถัดจากกระดูกหางปล้องสุดท้าย จากนั้น

ปลายเชือกฝ้ายถักหนา สอดผ่านห่วงที่เกิดขึ้นจากด้านล่าง (ดูรูปที่ 6.11) พันเชือกรอบหางม้า แล้วนำปลายเชือกสอดกลับใต้เชือกที่พันไว้ ดึงปลายสั้นขึ้นและปลายยาวลงให้แน่น จากนั้นจับปลายยาวของเชือกและผูกไว้กับขาหน้าของม้าด้วยปมปลดเร็ว (quick-release knot) หากมีการเตรียมเชือกไว้รอบคอด้วยปมที่ไม่เลื่อน (nonslipping knot) ก็สามารถผูกเชือกหางเข้ากับเชือกนั้นได้เช่นกัน

รูปที่ 6.11 A. พับขนหางของม้าบริเวณปลายกระดูกหาง แล้วสอดเชือกผ่านห่วงที่เกิดขึ้น
B. พันเชือกรอบหาง แล้วสอดปลายเชือกใต้เชือกที่พันไว้ จากนั้นดึงให้แน่นโดยใช้ทั้งสองปลาย
C. ผูกปลายเชือกด้านยาวเข้ากับปลายเชือกที่ผูกไว้รอบคอ โดยใช้ปมปลดเร็ว (quick-release knot)

7. การควบคุมลูกม้า (Restraining Foals)

ลูกม้าแรกเกิดสามารถควบคุมตัวได้โดยใช้แขนข้างหนึ่งพาดหน้าอกลูกม้า และอีกข้างหนึ่งอยู่ด้านหลังส่วนสะโพก ลูกม้ายังสามารถถูกพาให้ถอยหลังเข้าไปที่มุมของคอก แล้วใช้แขนประคองไว้เบา ๆ ที่บริเวณหน้าอกเพื่อให้ยืนอยู่ในตำแหน่ง

ลูกม้าควรอยู่ในสายตาของแม่ม้าเสมอ เพราะทั้งลูกและแม่จะทำทุกวิถีทางเพื่อกลับมาหากันหากถูกแยก เมื่อลูกม้าสามารถยืนและเคลื่อนไหวได้แล้ว สามารถใส่บังเหียนขนาดเล็กให้กับลูกม้าได้ จากนั้นทำห่วงด้วยเชือกบ่วง (lariat) แล้ววางไว้เหนือสะโพกของลูกม้า การดึงเชือกจูงพร้อมออกคำสั่งที่เหมาะสม และดึงเชือกบ่วงเล็กน้อย มักเพียงพอที่จะกระตุ้นให้ลูกม้าเดินไปข้างหน้าได้ เมื่อใดที่ลูกม้ายอมเดินโดยไม่ต้องดึงเชือก ควรชมเชยทันที เพื่อเสริมแรงพฤติกรรมเชิงบวก

บรรณานุกรม

Sirois, M. (Ed.). (2017). *Principles and practice of veterinary technology* (4th ed.).
Elsevier.

บทที่ 7

การควบคุมและการจับยึดโค (Restraint and Handling of Cattle)

เนื้อหา

1. พฤติกรรมของโค (Bovine Behavior)
2. อันตรายที่อาจเกิดขึ้น (Danger Potential)
3. อุปกรณ์ทางกล (Mechanical Devices)
4. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)
5. การควบคุมลูกโค (Restraint of Calves)

1. พฤติกรรมของโค (Bovine Behavior)

การจัดการโคอย่างหยาบกระด้างหรือไม่เหมาะสม อาจส่งผลให้โคมีอัตราการตั้งท้องลดลง น้ำหนักเพิ่มน้อย ระบบภูมิคุ้มกันอ่อนแอ และการทำงานของกระเพาะหมัก (rumen) เสื่อมถอย การเข้าใจพฤติกรรมของโคจะช่วยให้สามารถคาดการณ์การตอบสนองต่อการจัดการได้ดีขึ้น ช่วยให้ควบคุมได้ง่ายขึ้น ลดความเครียดของสัตว์ และเพิ่มความปลอดภัยให้ทั้งผู้ดูแลและตัวสัตว์

อย่าลืมว่า โคมีส่วนใหญ่คุ้นเคยกับมนุษย์ จึงไม่จำเป็นต้องใช้แรงกายมากในการควบคุม โดยมักทำหัตถการในโครงเหล็กยึดหัว (stanchion) หรือใส่บังเหียนแล้วผูกไว้กับเสา ในทางตรงกันข้าม พ่อโคนั้นมีพฤติกรรมที่คาดเดาไม่ได้สูง และ ไม่ควรให้ผู้ไม่มีประสบการณ์จัดการ ส่วนโคเนื้อทั้งเพศผู้และเพศเมีย มักมีนิสัยระแวงคน ควรควบคุมด้วยทางเดินบังคับ (alleyways) และคอกปีบ (chutes) เพื่อความปลอดภัย

2. อันตรายที่อาจเกิดขึ้น (Danger Potential)

พฤติกรรมป้องกันตัวหลักของโค ได้แก่:

การเตะ – โคมักเตะด้วยขาที่ละข้าง การเตะจะเป็นแนวโค้ง โดยเริ่มจากด้านหน้า ออกด้านข้าง แล้วพุ่งไปทางด้านหลัง แม้บางตัวจะเตะตรงไปด้านหลัง แต่กรณีนี้ไม่ใช่เรื่องปกติ และ โคเตะได้แม่นยำมาก

การชนด้วยหัว – โคสามารถพุ่งชนคุณด้วยศีรษะอย่างแรง และเมื่อคุณล้มลงหรือติดผนังหรือรั้ว มักจะกดคุณไว้กับพื้น บางตัวถึงขั้นกดและบดร่างคุณกับพื้นได้ หากเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ ให้ขดตัวป้องกันศีรษะ และนอนนิ่ง ๆ โคส่วนใหญ่จะถอยออกหาก你不ขยับ แต่ถ้าคุณขยับขณะโคยังเฝ้ามองอยู่ มันอาจกลับมาโจมตีอีก

สถานการณ์เหล่านี้มักเกิดขึ้นเมื่อ แม่โคมีลูกอยู่ใกล้ ๆ เพราะพวกมันมีสัญชาตญาณในการปกป้องลูกอย่างแรง แม้จะเป็นโคที่เชื่องก็ตาม พ่อโค ก็อาจมีพฤติกรรมเช่นนี้เช่นกัน มีหลายกรณีที่คนเสียชีวิตเพราะมัวแต่สนใจลูกวัว โดยไม่ระวังว่าแม่วัวอยู่ใกล้แค่ไหน

3. อุปกรณ์ทางกล (Mechanical Devices)

คอกบีบ (Squeeze Chute)

คอกบีบเป็นอุปกรณ์ควบคุมที่ใช้เกือบเฉพาะกับโคเนื้อ (ดูรูปที่ 7.1) หัตถการทางการแพทย์เกือบทั้งหมดสามารถดำเนินการได้อย่างปลอดภัยหากใช้คอกบีบที่ออกแบบอย่างเหมาะสม

คอกบีบประกอบด้วยส่วนกลไกหลัก 3 ส่วน:

- ประตูหน้า (Head Gate)
- ประตูหลัง (Tailgate)
- ตัวบีบด้านข้าง (Squeeze)

รูปที่ 7.1 คอกบีบวัว (Cattle Squeeze Chute)

สัตว์จะถูกไล่เข้าคอกผ่านรางบังคับ (alleyway) (ดูขั้นตอน) วัวมักจะสงบลงเมื่อรู้สึกว่าตัวเองถูกจำกัดพื้นที่ ประตูหน้าควรปิดแน่นพอที่จะไม่ให้ขาโคสอดออกมาได้ แต่ไม่แน่นเกินไปจนรัดคอและขัดขวางการหายใจ แผงด้านข้างสามารถเปิดเพื่อให้เข้าถึงลำตัวหรือขาได้ ส่วนประตูหลังช่วยกันไม่ให้วัวเตะ และเปิดทางให้สามารถทำหัตถการทางด้านหลัง เช่น การตรวจตั้งท้อง เจาะเลือดจากหาง หรือช่วยคลอด ประตูหน้าช่วยให้สามารถใส่บังเหียนหรือให้ยาแบบกินได้อย่างปลอดภัย

ข้อควรระวัง: แม้จะอยู่ในคอก วัวก็ยังสามารถเหยียดคอและหันศีรษะไปมาได้ อาจเกิดอันตรายจากการถูกชนด้วยหัว (โดยเฉพาะหากกระทกศีรษะของผู้ดูแลโดยตรง) หากจำเป็นต้องควบคุมศีรษะด้วยบังเหียน

ขั้นตอนการนำวัวเข้าในคอกบีบ (Squeeze Chute)

1. ปิดประตูล็อกส่วนหัว (head gate) ให้แน่นหนาด้านหลังศีรษะวัว อาจเป็นระบบอัตโนมัติหรือคั่นโยกที่ควบคุมโดยผู้ปฏิบัติงานก็ได้
2. เลื่อนประตูด้านท้าย (tail gate) ให้ปิดในเวลาเกือบพร้อมกัน เพื่อไม่ให้มีวัวตัวอื่นวิ่งเข้ามาด้านหลังวัวที่ถูกจับไว้ และเพื่อป้องกันไม่ให้วัวที่ถูกจับอยู่แล้วถอยหลังออกจากประตูล็อกหัว และกลับเข้าไปในทางเดิน
3. บีบตัวสัตว์ให้กระชับพอดี แต่ไม่แน่นเกินไปจนไปกดทับด้านข้างลำตัวของวัวจนเป็นอุปสรรคต่อการหายใจ

บังเหียน (Halter)

บังเหียนที่ใช้กับโคมักเป็นบังเหียนเชือกที่สามารถปรับขนาดได้ให้เหมาะกับวัวหรือกระบือทุกขนาด
หลักสำคัญ 2 ประการ:

1. ส่วนที่รัดแน่นเมื่อดึงเชือก ควรอยู่รอบจมูก
2. เชือกจึงควรออกทางซ้ายของหัววัว

ก่อนใส่บังเหียน ควรแน่ใจว่าสายคล้องหลังหูมีขนาดพอดี ไม่หลวมจนต้องปรับมาขณะยืนใกล้หัววัว โดยทั่วไปควรใส่สายพาดจมูกก่อน แล้วค่อยใส่สายหลังหู (ดูรูปที่ 7.2)
เมื่อดึงเชือก บังเหียนจะรัด และสามารถผูกหัววัวไว้กับด้านข้างของคอกบีบ ควรปรับสายด้านข้างไม่ให้รัดบริเวณตา การใส่บังเหียนและผูกหัวไว้จะช่วยให้สามารถทำหัตถการ เช่น:

- เจาะเลือดจากหลอดเลือดคอ (jugular venipuncture)
- ฉีดยา
- ใส่แท็กหู
- ตรวจรักษาดวงตา

รูปที่ 7.2 A การสวมบังเหียนบนวัว B บังเหียนในตำแหน่งที่ถูกต้องบนวัว

โครงเหล็กยึดหัว (Stanchions)

เป็นโครงเหล็กที่มีเฉพาะส่วนยึดหัว โดยไม่มีแผงข้างเพื่อจำกัดการเคลื่อนไหวด้านข้าง (ดูรูปที่ 7.3) โคนม มักถูกวางไว้ในโครงชนิดนี้ และมักรู้สึกสบายกับการทำหัตถการในโครงนี้ ข้อควรระวัง: โคยังสามารถเตะได้ แม้หัวจะถูกยึดไว้แล้ว

รูปที่ 7.3 คอกตรึงหัววัว (Cow stanchion) — ใช้กับวัวนม

เครื่องช็อตไฟฟ้า (Electric Prod)

เครื่องช็อตไฟฟ้าแบบใช้แบตเตอรี่ ใช้กระตุ้นให้สัตว์เคลื่อนไหว โดยถ้าใช้อย่างเหมาะสม ควรใช้เฉพาะบริเวณสะโพกหรือด้านหลังกระดูกเชิงกรานเท่านั้น (ดูรูปที่ 21-29) คำแนะนำ:

- ห้ามช็อตบริเวณแนวสันหลัง เพราะจะทำให้วัวสับสน
- ควรใช้ให้น้อยที่สุด และเฉพาะเมื่อต้องการจริง ๆ
- การใช้โดยไม่เลือกที่หรือใช้อย่างรุนแรง ถือว่าโหดร้าย และมักไม่จำเป็น หากผู้ดูแลใช้เวลาและความอดทน

รูปที่ 7.4 เครื่องช็อตไฟฟ้าสำหรับใช้กระตุ้นให้สัตว์เคลื่อนที่

แส้ (Whips)

แส้ก็เป็นอีกอุปกรณ์ที่ควรใช้ให้น้อย หากต้องใช้ ควรพาดเบา ๆ ที่สันเท้าหรือบริเวณก้นเพื่อกระตุ้นให้วัวเดิน นอกจากนี้ยังสามารถใช้แส้ในการ “เพิ่มขนาด” ตัวเอง เพื่อให้สัตว์เกรงใจ เช่น ขณะยืนกันทางเปิด หรือเดินไล่ด้านหลัง

เชือกรัดขาหลัง (Hobbles)

มักใช้กับ โคหนุ่มที่มีนิสัยเตะคนรีดนม โดยทั่วไปมี 2 แบบ:

- คลิปโลหะหนีบที่ข้อเท้าหลัง (hock)
- สายรัดบุฟองน้ำพันรอบขาส่วนล่างแล้วล็อกด้วยหัวเข็มขัด

ข้อควรระวัง: ควรให้ขาทั้งสองตั้งตรงและสมดุล หากขาหลังชิดกันเกินไป อาจทำให้วัวเสียสมดุลและล้มได้

โต๊ะพลิกตัว (Tilt Table)

โค โดยเฉพาะพ่อโค มักต้องตัดแต่งกีบ ซึ่งสามารถทำในคอกปีบได้ แต่การใช้โต๊ะพลิกตัว (ดูรูปที่ 7.5) จะสะดวกกว่าขั้นตอน:

1. จูงวัว หรือใช้ทางเดินบังคับให้อยู่ใกล้โต๊ะในแนวตั้ง
2. วางยาถูอมประสาท
3. รัดตัววัวเข้ากับโต๊ะ
4. พลิกโต๊ะให้วัวอยู่ในท่านอนตะแคง (lateral recumbency)

ทำให้สามารถเข้าถึงกีบทั้ง 4 ข้างได้ในระดับที่สะดวกต่อการทำงาน

รูปที่ 7.5 โต๊ะพลิกสำหรับตัดแต่งกีบ (Tilt table for hoof trimming)

4. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)

การเข้าใกล้และการเคลื่อนย้าย (Approaching and Moving)

โคมีมุมมองการมองเห็นกว้างเช่นเดียวกับม้า ซึ่งสามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ในการควบคุมทิศทางการเคลื่อนไหว โคมี “จุดความกดดัน” (pressure point) อยู่บริเวณหัวไหล่ หากคุณเคลื่อนไปด้านหลังผ่านหัวไหล่ จะกระตุ้นให้โคเดินไปข้างหน้า ในทางกลับกัน ถ้าคุณเคลื่อนเข้าใกล้หัวของมัน โคจะหยุดเคลื่อนไหว การรู้จุดนี้จะช่วยให้พาโคเข้าคอกหรือทางเดินได้ โดยไม่ต้องใช้แสหรือไม้เคาะมากเกินไป (ดูรูปที่ 7.6)

รูปที่ 7.6 แสดงเทคนิคหรือวิธีการกระตุ้นให้วัวเคลื่อนที่ไปข้างหน้าอย่างปลอดภัย อาจใช้ท่าทาง เสียง

การเคลื่อนย้ายฝูงโค

หากต้องการไล่โคทั้งกลุ่มเข้าคอกหรือทางเดิน อย่าเร่งหรือกดดันมากเกินไป ควรปล่อยให้โคมองและสำรวจพื้นที่ก่อน หากไม่ให้เวลามองรอบ ๆ พวกมันอาจวิ่งหนีไปคนละทิศทาง หรือเดินวนเป็นวงกลมโดยไม่เข้าไปในคอกเลย

การจัดตำแหน่งของผู้ควบคุม:

- **คนที่ 1:** ยืนอยู่ใกล้ทางเข้าประตู
- **คนที่ 2:** ยืนอยู่ด้านหลังของกลุ่ม

ผู้ที่อยู่ด้านหลังจะกดดันให้ฝูงเคลื่อนด้วยการก้าวเข้าหา ส่วนผู้ที่อยู่ด้านหน้าจะช่วยขับเคลื่อนฝูงโดยเดินไล่จากหลังหัวไล่ไปด้านหลัง เมื่อโคเริ่มเดินเข้าคอกแล้ว คนด้านหน้าควรตามหลังกลุ่มต่อเพื่อรักษาการเคลื่อนที่

ความปลอดภัยขณะเคลื่อนย้าย

โคจะเตะเมื่อรู้สึกตกใจหรือถูกเร่งมากเกินไป โดยทั่วไป โคไม่เตะตรงไปข้างหน้า แต่เตะแบบโค้งจากด้านหน้าไปด้านหลัง **ตำแหน่งที่ควรระวัง:**

- ห้ามยืนข้างตัววัวใกล้เกินไป เพราะอาจอยู่ในแนวโค้งของการเตะ
- ควรยืนให้แนบชิดติดหลังวัว หรือลดระยะลงไปอยู่ห่างอย่างน้อย 6–8 ฟุต
- หากยืนใกล้ อาจถูกเตะได้ แต่ไม่รุนแรงเท่าการยืนอยู่ในระยะอันตรายประมาณ 6 ฟุต

การแยกแม่วัวกับลูก

การแยกแม่วัวและลูกออกจากฝูง อาจ **ยากและอันตราย** เพราะพวกมันมีสัญชาตญาณอยู่รวมฝูงเพื่อความปลอดภัย **วิธีแยกที่ปลอดภัยที่สุด:**

- พาฝูงเล็กที่มีแม่วัวและลูกของเป้าหมายเข้าไปในคอกที่มีทางเชื่อมไปอีกคอก
- ให้คนหนึ่งยืนเปิด-ปิดประตู
- อีกสองคนอยู่ตำแหน่งเดียวกับการไล่โคเข้าคอก

เคลื่อนย้ายแม่วัวและลูกไปตามแนวรั้วฝั่งตรงข้ามกับคนเฝ้าประตู เพื่อให้ปิดประตูหลังแม่วัวกับลูกได้พอดี

ข้อควรระวังเพิ่มเติม:

- แม่วัวปกป้องลูกอย่างมาก หากรู้สึกลูกถูกคุกคาม อาจไล่ตามคุณได้ **ควรเตรียมเส้นทางหนีไว้ และสังเกตพฤติกรรมโคตลอดเวลา** ห้ามหันหลังให้กลุ่มโคเด็ดขาด เพราะมีผู้คนมากมายเสียชีวิตจากการโดนแม่วัวที่ไม่พอใจไล่ทำร้าย
- **ควรนำสุนัขออกจากบริเวณ** แม้จะเป็นสุนัขเลี้ยงวัวที่ผ่านการฝึกแล้วก็ตาม เพราะแม่วัวที่มีลูกอยู่จะรู้สึกไม่ปลอดภัยและอาจพุ่งเข้าใส่สุนัข ที่สำคัญคือ **สุนัขมักวิ่งมาหลบอยู่หลังคน** ทำให้แม่วัวอาจพุ่งใส่คุณโดยไม่แยกว่าคุณกับสุนัขต่างกัน

การให้ยาทางปาก (Oral Medications)

การให้ยาทางปากในโคสามารถทำได้โดยใช้:

- กระบอกป้อนยา (Balling gun)
- ขวดหรือปืนสำหรับกรอกยา (Drenching bottle or gun)
- สายยางให้อาหาร/ยา (Stomach tube) ซึ่งต้องใช้ร่วมกับ เครื่องถ่างปาก (speculum)

วิธีเปิดปากวัวเพื่อใส่ balling gun หรือ speculum:

1. ยืนด้านข้างของศีรษะวัวฝั่งตรงข้ามกับมือที่ถนัด
2. ถือ balling gun หรือ speculum ด้วยมือที่ถนัด
3. ใช้มืออีกข้างพาดผ่านสันจมูกของวัว
4. สอดนิ้วเข้าไปที่มุมปาก (commissure of the lips) เพื่อค่อย ๆ เปิดปากขึ้น
5. ยกเพดานปากอ่อน (soft palate) ขึ้นเล็กน้อย (ดูรูปที่ 7.7)
6. สอด balling gun หรือ speculum ลงกลางลำคออย่างรวดเร็ว
 - o คุณจะรู้สึกถึงแรงต้านเล็กน้อยเมื่อหัวอุปกรณ์กระทบกับร่องหลอดอาหาร (esophageal groove)
 - o หากนำอุปกรณ์สอดผ่านกึ่งกลางของลิ้น จะทำให้ทำได้ง่ายขึ้นมาก

หลังจากใส่ speculum เรียบร้อยแล้ว จึงสามารถสอด สายยางให้อาหารหรือยา ผ่านเข้าไปทางกึ่งกลางของ speculum ได้

รูปที่ 7.7 การเปิดปากวัวเพื่อให้ยาทางปาก (Opening the cow's mouth for oral medications)

การยกหาง (Tail Jacking)

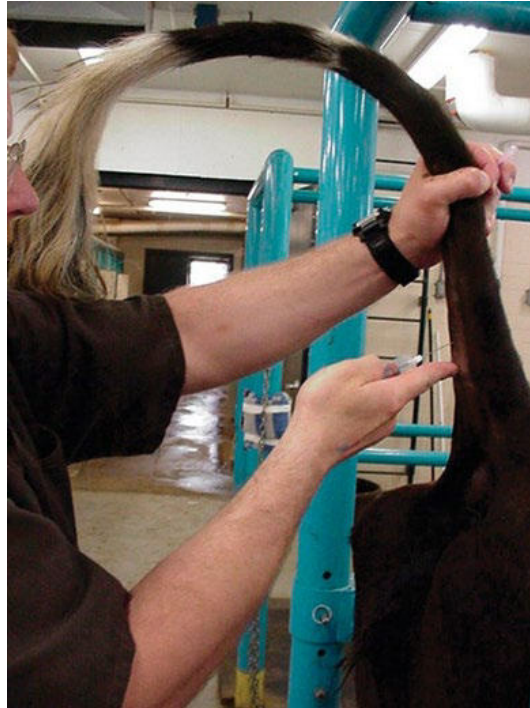
การยกหางคือการ ยกโคนหางของโคขึ้นในแนวตรง (ดูรูปที่ 21-33) โดยใช้สำหรับ:

- คลายกล้ามเนื้อบริเวณสะโพก
- ช่วยในการตรวจทางทวารหนัก (rectal palpation)
- การเจาะเลือดจากหาง (tail bleeding)

ไม่ควรใช้วิธีนี้เพื่อกระตุ้นให้วัวเดินไปข้างหน้า (กรณีที่ต้องการให้วัวเคลื่อนที่ มักใช้วิธีบิดหางไปด้านข้างเล็กน้อยแทน) ข้อควรระวัง:

- การบิดหางไปด้านข้างไม่ควรทำอย่างรุนแรง เพราะอาจทำให้กระดูกหางหักได้

- ไม่ว่าจะใช้เทคนิคใดก็ตาม ต้อง ระวังว่าม้าอาจเตะได้
- ควรวาง แผงปิดท้ายหรือตัวกัน (tail gate หรือ bar) ไว้ด้านหลังขาหลังของวัวเสมอ เพื่อป้องกันการเตะที่อาจทำให้บาดเจ็บอย่างรุนแรง

รูปที่ 7.8 การยกหางวัว (Tail jacking)

หมายเหตุสำหรับเจ้าหน้าที่

ขณะเก็บตัวอย่าง อย่าลืมตรวจสอบหมายเลขป้ายหูของวัวเพื่อใช้ในการระบุตัวตน

5. การควบคุมลูกวัว (Restraint of Calves)

ลูกวัวทั้งโคนเนื้อและโคนนมสามารถควบคุมได้ด้วยวิธีที่คล้ายกัน สำหรับ ลูกโคนมเพศเมีย ไม่ควรจับหรือควบคุมอย่างรุนแรง เพราะอาจส่งผลให้กลายเป็นโคโตที่มีนิสัยก้าวร้าว

หากแม่วัวอยู่กับลูก ให้เคลื่อนแม่วัวไปยังทิศทางที่ต้องการ แล้วลูกวัวจะตามไปเอง แต่หากลูกวัวถูกแยกจากแม่แล้ว (ตามวิธีที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้) ให้เคลื่อนย้ายลูกวัวโดย:

- ใช้แขนข้างหนึ่งโอบบริเวณอกด้านหน้าของลูกวัว
- อีกมือโอบรอบสะโพกด้านหลัง
- จากนั้นเดินพาลูกวัวเคลื่อนไปข้างหน้า

ลูกวัวที่โตขึ้นสามารถจับด้วย บังเหียนเชือก (rope halter) ได้ แต่โดยทั่วไปมักจะเกิดการ “ยื้อกัน” ระหว่างคนกับลูกวัว วิธีที่ง่ายกว่า คือปฏิบัติต่อลูกวัวโตเหมือนวัวโตทั่วไป โดยการ ต้อน (herd) ไปยังพื้นที่ที่ต้องการ

หมายเหตุสำหรับเจ้าหน้าที่

ควรระมัดระวังแม้วัวอยู่เสมอเมื่อทำงานกับลูกวัว

การพลิกตัว (Flanking)

Flanking หรือการจับลูกวัวให้นอนตะแคง (lateral recumbency) เป็นวิธีที่ง่ายหากจัดตำแหน่งร่างกายของคุณอย่างถูกต้อง (ดูขั้นตอน)

ขั้นตอนการจับลูกวัวให้นอนตะแคง (Flanking a Calf)

1. วางตำแหน่งลำตัวของลูกวัวให้ด้านซ้ายขนานกับขาของคุณ
2. วางเข่าขวาแนบเข้ากับบริเวณสีข้างของลูกวัว แล้วเอื้อมมือขวาไปรอบลำตัวเพื่อจับที่สีข้างฝั่งตรงข้าม (ดูรูปที่ 7.9)
3. ใช้มือซ้ายจับที่หนังหลวม ๆ ด้านหลังหัวไหล่ของลูกวัว
4. ดันเข่าเข้าหาตัวลูกวัวพร้อมกับยกตัวลูกวัวขึ้นด้วยมือทั้งสองข้างในเวลาเดียวกัน โดยปล่อยให้ลำตัวของลูกวัวไถลลงไปตามขาของคุณเพื่อลดแรงกระแทก
5. ตามตัวลูกวัวลงไปที่พื้น แล้ววางเข่าข้างหนึ่งที่บริเวณคอลูกวัว ยกขาหน้าข้างที่อยู่ชิดพื้นขึ้น เพื่อช่วยตรึงไม่ให้ลูกวัวลุกขึ้น

รูปที่ 7.9 การจับลูกวัวให้นอนตะแคง (Flanking a calf)

บรรณานุกรม

Sirois, M. (Ed.). (2017). *Principles and practice of veterinary technology* (4th ed.). Elsevier.

บทที่ 8

การควบคุมและการจับยึดแพะ (Restraint and Handling of Goats)

เนื้อหา

1. พฤติกรรมของแพะ (Caprine Behavior)
2. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)

1. พฤติกรรมของแพะ (Caprine Behavior)

แพะเป็นสัตว์เคี้ยวเอื้องที่ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม แม้ว่าแพะจะเป็นสัตว์ฝูง แต่พวกมันจะไม่เคลื่อนที่พร้อมกันอย่างง่ายดายเหมือนแกะ และเมื่อถูกแยกออกจากฝูง แพะจะส่งเสียงร้องอย่างชัดเจน การมีแพะตัวอื่นอยู่ใกล้กับตัวที่กำลังรับการตรวจหรือรักษาจะช่วยให้ทุกฝ่ายทำงานได้ง่ายขึ้น แพะที่คุ้นชินกับการถูกจับหรือสัมผัสจะมีนิสัยเชื่อง และชอบได้รับความสนใจหรือถูกลูบตัว แพะไม่สามารถควบคุมได้เหมือนกับแกะ และไม่สามารถใช้กำลังในการควบคุมได้ เพราะพวกมันว่องไวและต้านทานการจับยึดได้ดี ถึงแม้แพะจะทนต่อความเครียดได้มากกว่าแกะ แต่การจับหรือปฏิบัติอย่างรุนแรงก็ไม่จำเป็น แพะยังสามารถทนต่อความร้อนได้ดีอีกด้วย อย่างไรก็ตาม หากถูกควบคุมไว้นานเกินไป แพะจะเริ่มกระวนกระวายและตื่นตระหนก แนะนำว่าไม่ควรให้สุนัขที่ไม่ได้รับการฝึกมาอยู่ใกล้แพะ เพราะแพะมักจะมองว่าเป็น “เกม” และอาจพุ่งใส่สุนัข แม้ว่าแพะจะไม่กัดหรือเตะ แต่สามารถยืนด้วยขาหลังแล้วพุ่งใส่มนุษย์หรือสุนัขได้ โดยเฉพาะเมื่อปกป้องลูกของตน นอกจากนี้ แพะยังมีความสามารถในการหนีเก่ง เช่น เปิดกลอนประตู ปีนป่าย หรือกระโดดได้สูงเกินกว่า 6 ฟุต

หมายเหตุสำหรับเจ้าหน้าที่

แพะเป็นสัตว์ที่ตะกละ และสามารถล่อให้เข้าไปในคอกได้ง่ายด้วยอาหารเม็ดหรือธัญพืช

2. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)

การจับและการควบคุมตัว (Catching and Holding)

เมื่อทำงานกับฝูงแพะ วิธีที่ดีที่สุดคือใช้คอกขนาดเล็ก และล่อแพะเข้าไปในคอกด้วยธัญพืชหรือของล่ออื่น ๆ การไล่จับแพะมักไม่ได้ผล เพราะแพะจะวิ่งกระจัดกระจายไปคนละทิศทาง เมื่อแพะถูกรวมอยู่ในคอกแล้ว สามารถจับแพะทีละตัวออกมาเพื่อทำงานได้ วิธีการจับแพะคือ ใช้แขนข้างหนึ่งโอบรอบคอ และอีกมือจับที่โคนหาง คล้ายกับการจับลูกม้า จากนั้นใช้แรงดันไปข้างหน้าหรือถอยหลังเพื่อควบคุมทิศทางการเคลื่อนที่ของแพะ แพะที่คุ้นชินกับการถูกจับมักจะมีปอดกคอกที่สามารถใช้วิ่งไปยังบริเวณทำงานได้

หากแพะตื่นตกใจและไม่สามารถโอบรอบคอได้ ให้จับขาหน้าข้างหนึ่งแล้วยกขึ้นจากพื้น แพะส่วนใหญ่จะหยุดนิ่ง และยอมให้โอบตัวหรือสวมปลอกคอ/บังเหียนได้ อย่างไรก็ตาม บางตัวอาจนอนดิ้นหรือล้มตัวเองลงกับพื้นจนเกิดความรำคาญ ดังนั้นต้องระวังอย่าดึงขาแพะแรงเกินไปในกรณีนี้

เมื่อจับแพะได้แล้ว ให้หันด้านท้ายของแพะเข้ามุมเพื่อป้องกันไม่ให้ถอยหลัง และใช้ตัวกดแพะชิดกำแพงเพื่อกันไม่ให้ขยับไปด้านข้าง จากนั้นใช้มือโอบใบหูทั้งสองด้านเพื่อยกศีรษะขึ้นสำหรับให้ยา ฉีดยาเข้ากล้ามเนื้อหรือใต้ผิวหนัง หรือเจาะเลือดที่หลอดเลือดดำคอ (ดูรูปที่ 8.1) แพะตัวเล็กสามารถควบคุมได้เหมือนสุนัข โดยให้นอนตะแคงและคร่อมตัวไว้ ห้ามจับขาของแพะโดยเด็ดขาด เพราะพวกมันไม่ชอบและจะต่อต้านอย่างรุนแรง เช่น พุ่งใส่หรือสะบัดหัวแรง ๆ โดยเฉพาะแพะตัวผู้ (billy goats) และไม่ควรจับเคราของแพะตัวผู้ที่ยังไม่ทำหมัน เนื่องจากพวกมันมักปัสสาวะรดเคราเพื่อดึงดูดตัวเมีย และกลิ่นเหม็นจะล้างออกยาก แพะยังจำคนที่ปฏิบัติต่อมันไม่ดีได้ และอาจตอบโต้โดยการใช้หัวชน

บังเหียน (Halter)

สามารถใช้บังเหียนที่มีลักษณะคล้ายกับของม้าแต่ปรับขนาดให้เหมาะสมกับแพะได้ โดยทั่วไปมักใช้โซ่แบนหรือปลอกหนัง แพะที่ผ่านการรีดนมหรือโซ่วมักจะจูงได้ง่าย แพะจะยืนอยู่นิ่ง ๆ ได้ช่วงเวลาสั้น ๆ หากถูกผูกไว้กับวัตถุที่มั่นคงด้วยปลอกคอหรือบังเหียนและสายจูง เทคนิคนี้สามารถใช้กับการตัดกีบ ฉีดยาวัคซีน และเก็บเลือดได้

รูปที่ 8.1 การจับศีรษะแพะเพื่อเจาะเลือดจากหลอดเลือดดำคอ (Holding the head for jugular venipuncture)

คอกตรึงหัว (Stanchion)

แพะนมที่เคยชินกับการอยู่ในคอกตรึงหัวจะสามารถควบคุมได้ง่ายในการทำหัตถการต่าง ๆ โดยสามารถให้ธัญพืชเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจ

บรรณานุกรม

Sirois, M. (Ed.). (2017). *Principles and practice of veterinary technology* (4th ed.).

Elsevier.

บทที่ 9

การควบคุมและการจับยึดแกะ (Restraint and Handling of Sheep)

เนื้อหา

1. พฤติกรรมของแกะ (Ovine Behavior)
2. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)

1. พฤติกรรมของแกะ (Ovine Behavior)

แกะอาศัยความเร็วและสัญชาตญาณในการรวมกลุ่มเพื่อป้องกันตัวจากผู้ล่า การเคลื่อนที่พร้อมกันเป็นฝูงช่วยสร้างความสับสนให้แก่ผู้ล่า ทำให้ไม่สามารถแยกเป้าหมายออกมาได้ หากเข้าใจจุดนี้ จะสามารถลดการจับยึดที่ทำให้แกะเกิดความเครียดสูงได้ แกะมีแนวโน้มที่จะเกิดภาวะตัวร้อนเกิน (hyperthermia) ได้ง่าย เนื่องจากมีขนหนาและอุณหภูมิร่างกายปกติค่อนข้างสูง (102° ถึง 104°F หรือประมาณ 38.9°–40°C) ดังนั้นจึงต้องระมัดระวังเมื่อทำงานกับแกะในอุณหภูมิแวดล้อมที่สูงกว่า 50°F (ประมาณ 10°C) และมีความชื้นสูง ควรทำงานในช่วงเช้าโดยมีระบบระบายอากาศที่ดี เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดภาวะตัวร้อนเกิน แกะมีระบบโครงกระดูกที่เปราะบางและอาจบาดเจ็บได้ง่ายหากวิ่งชนรั้ว การจับหรือปฏิบัติอย่างรุนแรงอาจทำให้กระดูกสันหลังหรือขาหักได้

ห้ามจับชนแกะเด็ดขาด เพราะชนจะหลุดออกง่าย และผิวหนังฉีกขาดได้ง่าย ซึ่งจะทำให้เกิดรอยขีดและส่งผลให้ซากหรือหนังมีคุณค่าน้อยลง แม้จะไม่พบบ่อย แต่แกะอาจพุ่งเข้าชนคนได้ โดยเฉพาะแม่แกะที่ปกป้องลูก หรือแกะตัวเต็มวัยบางตัวที่เผชิญหน้ากับสุนัข แกะที่แสดงพฤติกรรมป้องกันตัวมักจะยืนเผชิญหน้ากับ “ผู้ล่า” และกระตือรือร้น เตือน แกะสามารถกระโดดข้ามสิ่งกีดขวางหรือคนได้เมื่อรู้สึกถูกคุกคาม แต่อย่างไรก็ตาม แกะไม่ใช่สัตว์กระโดดที่ตึก และมักจะพุ่งชนตรงกลางลำตัวของคน

2. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)

การจับและควบคุมตัว (Catching and Holding)

สิ่งที่เกี่ยวข้องกับแกะก็คือ หากมีตัวหนึ่งเริ่มวิ่ง ตัวอื่น ๆ ก็วิ่งตาม ซึ่งจะเป็นข้อได้เปรียบหากพวกมันเคลื่อนไปในทิศทางที่ต้องการ แต่จะเป็นปัญหาหากพยายามหลบหนี ควรต้อนแกะเป็นกลุ่มเข้าไปในคอกขนาดเล็ก ซึ่งสามารถสร้างจากแผงไม้ขนาด 4 ฟุต x 4 ฟุต หรือประตูรั้วแบบพกพา จัดวางให้เป็นรูปกรวยเพื่อนำแกะเข้าสู่คอกขนาดเล็กลง เมื่อแกะอยู่ในคอกแล้ว ให้แยกตัวที่ต้องการการรักษาวางออกมา

ในการจับแกะตัวเดียว ให้ใช้มือข้างหนึ่งจับที่โคนหาง และอีกมืออยู่ใต้ขากรรไกร (ดูรูปที่ 9.1) จากนั้นใช้แรงดันไปข้างหน้าหรือถอยหลังเพื่อควบคุมทิศทางของแกะ **ควรระวังอย่าจับที่ลำคอของแกะ** เพราะอาจทำให้หายใจไม่ออก

อีกวิธีหนึ่งคือ ใช้ตะขอจับแกะ (shepherd's crook) ดึงที่ข้อเท้าหลัง จากนั้นจึงควบคุมตัวตามขั้นตอนที่กล่าวไว้ ควรพาแกะไปยังพื้นที่ทำงานโดยไม่พาออกจากสายตาของผู้ เพื่อให้แกะสงบมากขึ้น การเจาะเลือดจากหลอดเลือดดำคอ การให้ยาทางปาก และการตรวจร่างกายทั่วไป สามารถทำได้โดยใช้เทคนิคเดียวกับที่ใช้กับแพะ

รูปที่ 9.1 การพาแกะตัวเดียวเข้าสู่ตำแหน่ง (Moving a single sheep into position)

การจับให้นั่ง (Setting Up)

มักจับให้แกะนั้นลงบนสะโพก/ก้นเพื่อตัดชน หรือดำเนินหัตถการต่าง ๆ เช่น การตัดกีบ หรือการฉีดยาใต้ผิวหนัง (ดูขั้นตอน)

หมายเหตุสำหรับเจ้าหน้าที่

อย่าพยายามใช้แรงยกแกะให้นั่งลง ให้อาศัยน้ำหนักตัวของมันเองเพื่อทำให้เสียการทรงตัวแทน

ขั้นตอนการจับแกะให้นั่ง (Setting Up a Sheep)

1. ยืนโดยให้ขาของคุณแนบกับหัวไหล่และสีข้างของแกะ
2. ดันศีรษะแกะไปด้านข้างให้แนบกับหัวไหล่ของมันเป็นเอง หลังจากสักครู่ แกะจะเริ่มเอนตัวลงช้า ๆ (ดูรูปที่ 9.2 A)
3. เมื่อถึงจุดนั้น ให้ยกสีข้างของแกะขึ้น ก้าวขาถอยหลังด้วยขาข้างที่อยู่ใกล้สีข้าง และหมุนตัวบนขาอีกข้างหนึ่งเพื่อให้แกะเสียการทรงตัว จากนั้นจับแกะให้นั่งลงบนก้น (ดูรูปที่ 9.2 B)
4. โยกตัวแกะไปด้านหลังเล็กน้อย ให้ตัวแกะพิงอยู่บนส่วนบนของเชิงกราน แทนที่จะทับลงที่ก้นโดยตรง วิธีนี้จะทำให้แกะเสียสมดุล และหยุดดิ้น

5. วางหลังของแกะไว้ระหว่างขาทั้งสองข้างของคุณ เพื่อให้มือทั้งสองข้างสามารถทำงานอื่น ๆ ได้ (ดูรูปที่ 9.2B)

A

B

C

รูปที่ 9.2 การจับแกะให้นั่ง (Setting up a sheep)

บรรณานุกรม

Sirois, M. (Ed.). (2017). *Principles and practice of veterinary technology* (4th ed.). Elsevier.

บทที่ 10

การควบคุมและการจับยึดสุกร (Restraint and Handling of Pigs)

เนื้อหา

1. พฤติกรรมของสุกร (Porcine Behavior)
2. อันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้ (Danger Potential)
3. เทคนิคการควบคุม (Restraint Techniques)

1. พฤติกรรมของสุกร (Porcine Behavior)

สุกรไม่ใช่สัตว์ฝูงตามธรรมชาติ แต่โดยทั่วไปจะชอบเดินตามสุกรตัวอื่น หากสุกรตัวใดรู้สึกเครียด และส่งเสียงร้อง ตัวอื่น ๆ อาจเกิดความตื่นตระหนกพร้อมกัน หรืออาจรีบเข้ามา "ช่วยเหลือ" สุกรที่ร้อง สุกรมีสัญชาตญาณในการปกป้องลูกสูงมาก และจะรีบวิ่งเข้ามาหาทันทีเมื่อได้ยินลูกสุกรร้อง สุกรยังมีนิสัยดื้ออย่างมากรวมถึงสามารถทำให้เป็นประโยชน์ในการควบคุมด้วยอุปกรณ์ เช่น บ่วงจับหมู (hog snare) สุกรสามารถเกิดภาวะตัวร้อนเกิน (hyperthermia) ได้แม้ในอากาศเย็น หากถูกไล่จับหรือจับอย่างรุนแรง หากสุกรมีอาการร้อนเกิน ต้องรีบทำให้เย็นลงทันที ไม่เช่นนั้นอาจเสียชีวิตจาก heat stroke ได้

2. อันตรายที่อาจเกิดขึ้น (Danger Potential)

อาวุธหลักในการป้องกันตัวของสุกรคือฟัน ซึ่งสามารถกัดเนื้อได้อย่างง่ายดาย และขากรรไกรแข็งแรงมาก โดยเฉพาะเขี้ยวของหมูตัวผู้ (boars) ที่อันตรายอย่างยิ่ง ควรเข้าคอกสุกรด้วยความระมัดระวัง และพร้อมออกจากพื้นที่ได้ทันทีหากเกิดเหตุฉุกเฉิน แม้สุกรที่มีลูกอยู่ข้างกายอาจแสดงพฤติกรรมดุร้าย **ไม่ควรเข้าไปอยู่ในคอกเดียวกับแม่สุกรและลูกสุกรเด็ดขาด**

3. เทคนิคการควบคุมตัว (Restraint Techniques)

การต้อนและการจับ (Driving and Catching)

การต้อนสุกรมักทำได้ยากในพื้นที่เปิด การใช้แผงทึบ (solid-paneled hurdles) จะช่วยในการต้อนสุกรได้ดี รวมถึงท่อ PVC หรือไม้เท้า สุกรจะหยุดเมื่อเผชิญกับสิ่งกีดขวางทึบ และจะเคลื่อนที่ต่อเมื่อถูกแตะเบา ๆ บริเวณสะโพก ควรต้อนสุกรเข้าไปในคอกขนาดเล็กที่มีผนังทึบสูงอย่างน้อยระดับไหล่ของสุกร และใช้แผงหรือไม้เท้าแยกตัวที่ต้องการออกมาอีกครั้ง

เมื่อเคลื่อนย้ายสุกรตัวเดียว ให้เดินตามหลัง พร้อมถือแผงกั้นไว้ด้านหน้า (ดูรูปที่ 10.1) ใช้ไม้เท้าหรือพายเคาะเบา ๆ ที่ส้นข้างเพื่อให้สุกรเคลื่อนตัวไปข้างหน้า หรือเคาะที่ไหล่เพื่อให้หันซ้ายหรือขวา

หากสุกรหันกลับและเคลื่อนมาทางคุณ ให้วางขอบของแผงกั้นลงกับพื้นแล้วเอียงไปข้างหน้า เพื่อป้องกันไม่ให้สุกรสอดปากเข้าไปใต้แผงแล้วยกแผงขึ้น ซึ่งอาจทำให้สุกรพุ่งเข้ามาระหว่างขาได้ แผงที่บจะทำให้สุกรหันกลับไปทางเดิม

รูปที่ 10.1 การเคลื่อนย้ายสุกรโดยใช้แผงกั้น (Moving a pig with a hurdle)

บ่วงจับหมู (Hog Snare)

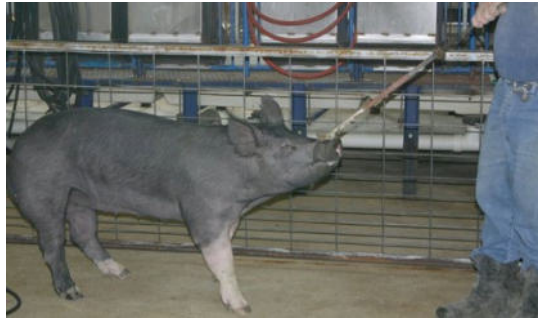
บ่วงจับหมูใช้สำหรับการควบคุมสุกรในขณะเจาะเลือดหรือฉีดยา โดยทั่วไปเป็นท่อโลหะที่มีลวดเป็นห่วงอยู่ที่ปลายด้านหนึ่ง ปลายอีกด้านของลวดจะร้อยผ่านท่อกลวง ทำให้สามารถปรับขนาดห่วงได้ (ดูขั้นตอนการใช้บ่วงจับหมู) การดึงห่วงแน่นเกินไปอาจทำให้จมูกสุกรบาดเจ็บ บ่วงควรถูกใช้งานไม่เกิน 20–30 นาที เชือกธรรมชาติสามารถใช้แทนบ่วงแบบท่อโลหะได้

หากใช้กับหมูตัวผู้ที่มีเขี้ยว ควรให้ห่วงอยู่ด้านหลังเขี้ยว อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้อาจเป็นอันตรายหากห่วงติดกับเขี้ยวในขณะถอดออก เพราะสุกรสามารถกระชากบ่วงออกจากมือคุณ และเหวี่ยงไปมา หากบ่วงฟาดโดนคนหรือกลายเป็นวัตถุพุ่งได้ อาจเกิดอันตรายอย่างมาก

หมายเหตุ: เมื่อสุกรเคยถูกจับด้วยบ่วงแล้ว การจับซ้ำครั้งต่อไปจะยากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนการใช้บ่วงจับหมู (Applying a Hog Snare)

1. ถือห่วงไว้ด้านหน้าสุกร ส่วนใหญ่จะเข้ามาดูด้วยความอยากรู้อยากเห็น คิดว่าเป็นอาหาร
2. เมื่อสุกรใช้ปากดันห่วง ให้รีบสอดห่วงเข้าไปในปากและครอบลงบนจมูก จากนั้นดึงให้แน่น
3. เอนตัวหรือดึงบ่วงถอยหลัง (ดูรูปที่ 10.2) สุกรจะถอยหนีจากแรงดึง และส่งเสียงร้องดัง ซึ่งจะร้องต่อเนื่องจนกว่าจะปล่อย
4. เมื่อจะปล่อยบ่วง ให้กดด้ามลงอย่างรวดเร็ว แล้วถอยตัวออกจากทาง

รูปที่ 10.2 การใช้บังจับหมูกับสุกร (A hog snare applied to a pig)

ข้อควรระวัง:

ควรสวมเครื่องป้องกันหูเมื่อใช้บังจับหมู เนื่องจากสุกรจะร้องเสียงดังมากตลอดเวลาที่ถูกจับ แม้ใช้เพียงชั่วครู่ การได้ยินของคุณอาจได้รับผลกระทบตลอดทั้งวัน

การควบคุมลูกสุกร (Restraining Piglets)

ลูกสุกรที่มีน้ำหนักต่ำกว่า 50 ปอนด์ สามารถจับโดยการคว่ำขาหลังแล้วยกกลับหัวไว้ จนสามารถวางบนแขนชิดลำตัว หรือใส่ลงในคอกชั่วคราวได้ หากต้องแยกลูกสุกรจากแม่ ควรทำอย่างรวดเร็ว และนำลูกสุกรไปยังห้องอื่นเพื่อทำหัตถการ เพื่อลดความเครียดของแม่สุกร ฟาร์มหลายแห่งมีรถเข็นสำหรับใส่ลูกสุกรรวมกัน ซึ่งช่วยให้พวกมันสงบลงเร็วขึ้น

อีกวิธีที่ช่วยให้ลูกสุกรเงียบลงคือ กอดลูกสุกรแนบลำตัว ซึ่งจะช่วยให้รู้สึกปลอดภัยและหยุดส่งเสียง ลูกสุกรสามารถควบคุมได้โดยจับขาหลังทั้งสองข้าง (ดูรูปที่ 10.3) หรือวางไว้ในร่อง V (V-trough) เพื่อทำหัตถการต่าง ๆ เช่น การตอน การตัดหู และการตัดเขี้ยว ลูกสุกรที่หนักกว่า 30 ปอนด์ อาจต้องใช้คนสองคนช่วยกันจับกลับหัวโดยยึดขาหลัง

รูปที่ 10.3 การจับสุกรเพื่อเคลื่อนย้าย (Holding a pig for transportation)

การควบคุมหมูพันธุ์เล็ก (Restraining Potbellied Pigs)

หมูพันธุ์เล็ก (potbellied pigs) มักถูกเลี้ยงเป็นสัตว์เลี้ยง และส่วนใหญ่มีนิสัยเชื่อง อย่างไรก็ตาม บางตัวอาจแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว หมูเลี้ยงขนาดเล็กมักตื่น กระโดด และพยายามปีนขึ้นบนตัวผู้จับ จึงควรใช้เครื่องป้องกันหู เนื่องจากเสียงร้องของพวกมันดังไม่แพ้สุกรขนาดใหญ่ บางครั้งการใช้ **ยาระงับประสาท (chemical restraint)** อาจเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด

บรรณานุกรม

Sirois, M. (Ed.). (2017). **Principles and practice of veterinary technology** (4th ed.). Elsevier.